

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

MÜRSELAT SURESİ BAĞLAMINDA İSLAM'I TEKZİB EDENLERE
KUR'AN'IN BAKIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
DOÇ. DR. AHMET BEDİR

HAZIRLAYAN:
HAMZA YILMAZ

ŞANLIURFA – 2008

ÖNSÖZ

Bize cennete ve cehenneme giden yollarını göstermek için Kur'an'ı indiren ve bu kitabı insanların anlayıp yaşamaları için açıklayıcı olarak Hz. Muhammed'i (Sallallahu aleyhi ve sellem) görevlendiren Allaha hamd olsun.

Kur'an'ın muhatabı olan insan, anlatılan hakikatlere inanma veya inanmama noktasında yol ayrımında bulunmaktadır. Allah, Kur'an'da anlatılan hakikatlere bütün insanların inanmasını istemektedir. İnsanlar ise bazen şeytanın bazen de kendi nefislerinin aldatması nedeniyle bu hakikatlere inanmamaktadırlar. Kur'an, inananların yakinini artırmak ve müjdelemek, inanmayanları ise uyarmak için indirilmiştir. İnanmanın akli delilleri sayıldığı gibi inanmamanın da ne kadar akıldan uzak olduğu izah edilmiştir.

“Mürselat Suresi bağlamında İslam'ı tekzip edenlere Kur'an'ın bakışını araştırma konusu almamızın sebebi Kur'an'ın inkâr eden insanlara bakışını ortaya çıkarmaktır. İnkâr eden insanların yalanlamalarının sebeplerini ve bu sebepler karşısında Kur'an'ın ortaya koyduğu delilleri incelemektir. Mürselat Suresi, içerik bakımından inanmayanlardan bahseden en önemli surelerden biridir. Kur'an'ın hakikatlerini inkâr edenleri inkârlarından vazgeçirmek ve onlara niçin inanmaları gerektiğini anlatan kısa ve öz bir suredir. Elli ayetten meydana gelen, fakat veciz yapısının yanında geniş manaları ihtiva eden sure, adeta Kur'an'ın bir özeti gibidir. Tekrarlar öyle mükemmel kullanılarak veciz yapısı tekrarları unutturmakta; unutulmaması gerekenler insanların önüne sergilenirken, konuların dehşeti, uyarıların keskinliği, tekrarların tam maksada uygunluğunu bariz bir şekilde göstermektedir. Bu sureyi Kur'an'ın İslamı tekzip edenlere bakış açısını ortaya koymak için araştırmaya karar verdik. Kur'an, inanç yönünden insanları inananlar ve inanmayanlar şeklinde iki sınıfa ayırır. İnanan insanların özelliklerinden bahsettiği gibi, inanmayanların vasıflarını da zikreder. Diğer taraftan Kur'an, inananların inançlarını takviye etmek üzere deliller ortaya koyar. İnanmayanları ise inançsızlıklarından vazgeçirmek için çeşitli deliller ortaya koyar ve mantıklarına hitap eden ikna yöntemleri sunar. İnanmayanlara karşı kısa fakat veciz delillerin sunulduğu surelerden biri de Mürselat suresidir. Biz de çalışmamızda Mürselat suresi bağlamında İslamı tekzip edenlere Kur'an'ın bakışını ortaya koymayı çalıştık.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kizb kavramı ve ilişkili olduğu diğer kavramları, yalan ve yalan söyleme sebeplerini, İslamın yalan karşısındaki tavrını ve özellikle yalanlamanın sebeplerini, hakkı yalan sayanların genel özelliklerini izah ettik.

İkinci bölümde ise Mürselat suresinin ismi, nüzul sebebi ve tarihi, fazileti, kendinden önceki sureyle münasebeti ve suredeki tekrarlarla ilgili bilgi verdik.

Üçüncü bölüm de ise suredeki müteselsil pasajlarda tekrarlanan “Hakkı yalan sayanların o gün vay haline” ayetinin tekrarlanmasının sebeplerini inceledik. Suredeki bölümlerle yalanlama nedenleri arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamızda bizlere yardımlarını esirgemeyen danışmanım DOÇ. DR. Ahmet BEDİR hocama teşekkür ederim.

Hamza YILMAZ

22. 05. 2008

KISALTMALAR

- Ank. : Ankara
a.g.e : Adı geçen eser
b. : İbn, bin
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
c.c. : celle celalüh
ev. : Çeviren
DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Fak. : Fakülte
h. : Hicri tarih
İst. : İstanbul
Mad. : Madde
nşr. : Neşreden
r.a. : Radiyallahu anh
s. : Sayfa
sad. : Sadeleştiren
thk. : Tahkik yapan
ts. : Tarihsiz.
yy. : Yayınevi, yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
KISALTMALAR	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
GİRİŞ.....	1
1. Konunun Kapsamı, Amacı ve Metodu	1
2. Konunun Kaynakları	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA TEKZİB KAVRAMI

1. Kızb (Yalan) Kavramı	3
2. Kızb-Sıdk İlişkisi.....	3
3. Yalanın Çeşitleri	5
4. Yalanın Şekilleri.....	6
5. Kur'an'a Göre Yalanlama (Tekzib).....	8
6. Yalanlamanın (inkarın) Sebepleri.....	11
6. 1. Akl-ı selim ile Hareket Etmemek	11
6.2. Cehalet.....	11
6.3. Sığ Şüphencilik.....	13
6.4. Heva ve Hevesine Uymak	14
6.5. Kibir.....	14
6. 6.Taklit.....	14
6.7. Rahat ve Rehavet.....	16
6. 8. Şeytanın aldatması.....	16
6. 9. Korku ortamı	17
6.10. Dünya sevgisi	17
7. İslam'ın Yalana Karşı Aldığı Tavrı	18

İKİNCİ BÖLÜM
MÜRSELÂT SURESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Surenin İsmi.....	21
2. Surenin Tarihiyle ve Sebebi Nüzülü İle İlgili Nakledilen Rivayetler	21
3. Surede Zikredilen Belli Başlı Konular	22
4. Surenin Önceki Sureyle Münasebeti	24
5. Surenin Fazileti Hakkında Nakledilen Rivayetler	25
6. Surenin Türkçe Meali	25
7. Surede Tekrarlanan Ayet	27

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM
MÜRSELAT SURESİNDE TEKZİBİN ANALİZİ

1. Surede Tekzib ve İnkârın Ele Alınış Keyfiyeti	29
2. Mürselat Suresinin Bölümlerinin Yalanlama Bağlamında Tahlili	32
SONUÇ.....	53
KAYNAKÇA	56

GİRİŞ

Kur'an inançları yönüyle insanları temelde inananlar, kâfirler ve münafıklar olarak üç sınıfa ayırmaktadır. Surelerde bu üç sınıfın özellikleri ve taşıdıkları sıfatlar anlatılmaktadır. Mürselat Suresi ise bu sınıflardan inanmayarak dini yalan sayanların tahlilinin yapıldığı en önemli surelerden biridir. Biz de çalışmamızda bunu ele alacağız.

1. Konunun Kapsamı, Amacı ve Metodu

Tezin konusu, “Mürselat Suresi bağlamında İslam’ı tekzip edenlere Kur’an’ın bakışı”nı ortaya koymaktır. Dini yalan sayanların karakterlerinin incelenmesidir. Kur’an’ı Kerim’de dini tekzip edenlerle ilgili ayetler bu surede toplu olarak anlatılmaktadır. Mürselat Suresini geniş bir şekilde tahlil ederek buradan dini yalanlayanların niçin yalanladıklarını, bu yalanlamalarının hangi özelliklerinden kaynaklandığını ve bu durum karşısında Kur’an’ın hangi delillerle onlara karşılık vererek yalanlarından vazgeçirmeye çalıştığını ortaya koymaya çalışacağız.

Kur’an’da bir kısım ayetler tekrar edilmektedir. Mürselat Suresi’nde de “Hakkı yalan sayanların o gün vay haline” ayeti on defa tekrar edilmiştir. Veciz bir metne sahip olan Kur’an’da böyle tekrarların olması ilk bakışta bir tezat teşkil etmektedir. Ancak Arap edebiyatında tekrar önemli bir yere sahiptir. Sureyi incelediğimizde bu tekrarların hikmeti de oraya çıkmış olacaktır.

2. Konunun Kaynakları

Tezimiz; tefsirle ilgili olduğu için kaynak bulmada zorlanmadık Ancak yalan ve yalanın felsefesi üzerine çok az çalışma yapıldığı için birinci bölümde yalanın nedenleri ve yalancıların özellikleri açısından kaynak sıkıntısı çektik. Çalışmamızı Tefsir sahasında binlerce eser yazıldığı için belli kaynaklarla sınırlandırdık. Çalışmamızdaki ayet mealleri Suat Yıldırım’ın Kur’an mealinden alınmıştır. Faydalandığımız kaynaklar başlıca şunlardır:

A. Sözlükler:

- 1-İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*.
- 2- Firuzâbâdî, *Okyanusu'l-basît fi tercemeti kâmûsi'l-muhît*.
- 3-Ali ünal, *Kur'an'da Temel Kavramlar*.
- 4-Ragıb el-İsfahanî, *el-Müfredat*.
- 5-Tehânevi, *Keşşafü İslahati'l-Fünun*.

B. Tefsirler:

- 1- el- Kurtubi, *el-Cami'li Ahkami'l –Kur'an*.
- 2- Vehbe Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*.
- 3- İbn Kesîr, *Tefsirü'l- Kur'an'il-Azim*.
- 4- Beğavi, *Nazmü'd- Dürer Fi Tenasübi'l-Âyati ve's-Süver*.
- 5- Taberi, *Camiü'l-Beyan an Tevili Ayi'l- Kur'an*.
- 6- Râzi, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*.
- 7- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dili Kur'an Dili*.
- 8- Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA TEKZİB KAVRAMI

1. Kizb (Yalan) Kavramı

Kizb, Arapça k-z-b fiilinden türeyen ve “yalan” anlamına gelen bir kelimedir. Bu fiilin kezebe, kizebe, kizebat şeklinde masdarları vardır.¹

Kizb, yalan söyleme, aldatma, kandırma anlamlarına gelir. Yalancı şahsa “رجل كاذب” denir. Gerçek şeyin aksine bir söz söyleyene كذب رجل “adam yalan söyledi” denir.² Nefsinin isteklerine uyarak dünyaya meyleden kimse için كذب نفسه “kendini kandırdı” denir.³ Mükezzib, ise yalanlayıcı, inkârcı anlamında kullanılır. Kezzab ise, yalanda ileri seviyeye giden, çok yalan söyleyen kimse demektir.⁴

Tekzîb lafzına gelince “yalanlamak, inkâr etmek” manalarında kullanılır. Tekzîb, var olan bir şeyi yok sayma veya olmayan bir şeyi var sayma demektir. “Allah adına yalan söyleyen ve hak kendisine geldiği zaman onu tekzib eden (yalanlayan) kimseden daha zalim kim vardır? Kâfirler için cehennemde yer mi yok ?”⁵ ayetinde tekzîb, inkâr manasında kullanılmıştır.

2. Kizb-Sıdk İlişkisi

Sıdk, doğruluk demek olup, kizb’in –yani yalanın- zıddıdır. Kizb ve sıdk daha çok haber türü sözler için kullanılır.⁶ Emir, nehiy ve soru sözcüklerinde bu maksatla kullanılabilir. Kizb ve sıdk, isimlerde olduğu gibi fiillerde de olabilir.⁷

Doğruluk ve yalan, aynı anda bir Müslüman’da bulunmaz. Zira yalan, bir münafıklık vasfıdır. Hadislerde münafığın alametleri sayılırken, “Bir şey söylediği

¹ Bunlardan başka tikzâb, kezûb, kezube, kuzûbe, kezbân, keyzebân, keyzubân, mekzûbân, mekzûbâne, kezubzubân, kizzâb, kâzibe, mekzûb, mukezzebe, kuzbân, kuzbâ, kizebe, kizâb ve kezzâb şeklinde masdarları vardır. bkz. İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, “kzb” md, Beyrut 1990,II/751; Firuzâbâdî, *Okyanusu'l-Basît Fi Tercemeti Kâmûsi'l-Muhît*, Beyrut 1996, s. 346.

² Firuzâbâdî, *Okyanusu'l-Basît Fi Tercemeti Kâmûsi'l-Muhît*, s. 346.

³ Firuzâbâdî, *Okyanusu'l-Basît Fi Tercemeti Kâmûsi'l-Muhît*, s. 346.

⁴ Firuzâbâdî, *Okyanusu'l-Basît Fi Tercemeti Kâmûsi'l-Muhît*, s. 346.

⁵ Zümer, 39/34.

⁶ Yunus Ekin, *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, İstanbul 2001, s.69.

⁷ Muhammed Mehdi Âdem, *Felsefetü'l-Kizb*, Kahire 1978, s.13.

zaman yalan söyler” diye ifade edilmektedir.⁸ Doğruluğu kendine adet edinen kimse, bunu tabiatının ikinci parçası haline getirdiğinde, kendisine “sıddık” denildiği gibi, yalan söyleyerek bunu tabiatının bir parçası haline getirene de “kezzab” denir. Bunu anlatan bir hadiste Resulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: “Sıdk insanı iyiliğe götürür. İyilik de cennete götürür. Kişi, doğru söyleye söyleye Allah indinde sıddık (doğru sözlü) diye kaydedilir. Yalan da kişiyi kötülüğe ve günaha götürür. Kötülük ve günah da cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye neticede Allah indinde yalancı (kezzâb) diye kaydedilir.”⁹

Doğruluk iki şekilde olur. İnsanın yaptığı işler sözlerine uygun düşüyorsa bu kimseye doğru insan denir. Örneğin söz veriyor ve sözünde duruyorsa bu doğruluktur. İkincisi ise sözleri ile fikirlerinin uygunluk arz etmesidir. İnanıldığı gerçekleri söylemesi onun doğruluğunu gösterir. İkinci duruma göre söylediği sözler yalan da olsa inanarak söylüyorsa o doğrudur. İnanmadığı şeyleri söylüyorsa bu duruma göre doğru da olsa yalandır.¹⁰

Doğrulukla yalanı ayıran ana özellik, itikattır. Ahlakçılar yalnızca söze değer verirler. Konuşan insanın içindeki niyete bakmazlar. Felsefeciler ise itikada bakarlar. Konuşan insan inandığı şeyi konuşuyorsa yalan da olsa doğrudur, inanmadığı şeyi konuşurken ise doğru da olsa yalandır. Buna delil olarak usulcülerin içtihatla ilgili olarak zikrettikleri hadisi gösterirler. “Müçtehit içtihadında isabet ederse iki, etmezse bir sevap alır.”¹¹ Burada isabet etmese bile yine de sevap kazanması hatalı şeyleri inanarak doğru gibi ifade etmesindedir.

Belagat âlimleri doğruluk ve yalanın tanımı noktasında şu üç görüşe yer verirler. Birincisi; kişinin içinde taşıdığı niyete bakılmaz, sözüne bakılır. Söylediği söz söylediği olayı doğruluyorsa, bu insana doğru bir insan denir. Sözü söylediği olayı doğrulamıyorsa, yalancı denir. Aynı zamanda bu, ahlakçıların benimsediği bir görüştür. İkincisi; söz ve itikadın vakıya mutabık olmasıdır. Mutabakat yoksa yalan olur. Üçüncüsü; söylenen şeyle itikadın birbirine uygun olmasıdır. Söz yanlış olsa bile inanca bakılır. Bu son görüş, Mutezile’ye aittir ki, yalan söz, kişinin inancına zıt da olsa, doğru

⁸ Buhari, “*İman*” 24; Müslim, “*İman*” 107.

⁹ Muvatta, “*Kelam*” 16, Buharî, “*Edeb*” 69; Müslim, “*Birr*” 102, 103;; Ebu Dâvud, “*Edeb*” 88; Tirmizî, “*Birr*” 46.

¹⁰ Muhammed Mehdi Âdem, *Felsefetü'l-Kizb*, s.13.

¹¹ Buhari, “*İtisam*” 21; Müslim, “*Akdıye*” 15.

da olsa onu söylemesi yalandır.¹²

3. Yalann Çeşitleri

Konuyla ilgili önemli bir çalışma olan *Felsefetü'l-kizb* adlı eserin sahibi yalannın aşağıdaki çeşitlerini zikre konu etmektedir.¹³

3.1. Sözlü olarak yalan söylemek: Yalannın büyük bir kısmını söz ile yalan söylemek oluşturur. Kişinin yalan söz söyleyerek başkalarını kandırması bu türe girer. Ahlakçılar yalannın bu türüne dille söylenen yalan demişlerdir.

3.2. Kalben yalanlamak: İnançla ilgili olan yalan çeşididir. İnsanın inanmadığı şeyi söylemesi demektir. Konuştuğu söz doğru da olsa inanarak söylemiyorsa bu yalandır; fakat yalan bir sözü inanarak söylüyorsa bu yalan değildir. Kur'an'ın münafıklarla ilgili olan şu âyeti de buna örnektir. “*Münafıklar sana geldiklerinde: Biz, senin Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederiz derler. Allah da senin Kendisinin elçisi olduğunu elbet bilir. Bununla beraber, Allah, onların bunu söylerken yalan söylediklerine, samimî olmadıklarına şahitlik eder.*”¹⁴ Bu âyette münafıklarla ilgili olarak itikatta yalan, fakat sözde doğru söyledikleri halde yalan lafzı kullanılmıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in peygamberliğini içlerinde kabul etmedikleri halde, sözleriyle kabul ettiklerini ifade ederek özü ile sözü zıt vaziyete düşmektedirler.¹⁵

3.3. Yalana Sessiz Kalmak: Bir mecliste veya herhangi bir yerde bulunan kişinin, orada konuşulan yalan yanlış sözlere karşı bile bile sessiz kalması demektir. Burada sükût etmek, yalan şeyleri onaylamak anlamına gelir.

3.4. Doğruya benzeyen yalan: Yeni ve güzel bir gömlek giyen birine “bu gömleği vali mi hediye etti?” diye sorunca O da: “Allah valinin yokluğunu vermesin” şeklinde cevap verir. Bulunanlar da, bu sözden o gömleğin vali tarafından hediye edildiğini zanneder. Oysa gömlek vali tarafından hediye edilmemiştir. O kişinin yalan söylemediği halde öyle cevap vermesi, bu zannı doğurmuştur. Bu şekilde söylenen

¹² Muhammed Mehdi Âdem, *Felsefetü'l-Kizb*, s.15.

¹³ Muhammed Mehdi Âdem, *Felsefetü'l-Kizb*, s.16.

¹⁴ Münafikun, 61/1.

¹⁵ Yunus Ekin, *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, s. 69.

ifadeye doğruya benzeyen yalan denir.

3.5. Ameli yalan: Yalanın bu şekli en çirkin olanıdır. Hırsızların yaptıkları ameli yalandır. Bir malı çalarak malın gerçek sahibini inkâr edip kendi mülkiyetine geçirmesi, ameli yalana örnektir. Malın hakiki sahibini inkâr ederek ameli yalanda bulunmuştur.¹⁶

4. Yalanın Şekilleri

4.1. Mübalağalı söylemek: Sözde aşırıya kaçma, hakikat olmayan şeyleri abartarak dinleyiciye anlatmak demektir. Bazı âlimlere göre mübalağa, zımni yalandır. Aynı zamanda sözde israfa gitmek olduğundan Kur'an'da “Allah müsrif ve yalancıyı hidâyete erdirmez.”¹⁷ buyrulmak suretiyle mübalağa ve yalan kavramı beraber zikredilmiştir. Doğru söze mübalağanın katılması, altına gümüşün katılması gibi bir şeydir. Gümüş nasıl altının değerini düşürüyorsa mübalağa da doğrunun değerini düşürür.

4.2. Hakikati gizlemek: Sözde veya fiilde işine geleni söyleyip işine gelmeyen şeyleri söylememe demektir. Kur'an'dan işine gelen bölümü söyleyip ayetin öncesini ve sonrasını dikkate almayan insanların durumu buna örnektir.¹⁸ Örneğin Kur'an'ın “yazıklar olsun o namaz kılanlara”¹⁹ ayetini söyleyerek namaz kılmamasını bu ayete dayandıran insanın durumu buna örnektir.

4.3. Nifak: Kişinin kalbinde olanın aksine hareket etmesi demektir. İkiyüzlü davranma, özü ile sözünün farklı olması demektir. Yalanın en çirkinini de bu tür yalandır. Nifak ve münafıklık, muzır bir yalancılıktır. Yalancılık ise, Allah'ın kudretine iftira etmektir. Bundan dolayıdır ki “Muhakkak ki münafıklar cehennemden en derin yerindedir”²⁰ âyetinde münafıkların vaziyetine dikkat çekilmektedir.

4.4. Sözünden dönme: Ameli yalanın çeşitlerinden birisidir. Verilen sözde

¹⁶ Muhammed Mehdi Âdem, *Felsefetü'l-Kizb*, s.18.

¹⁷ Mü'min, 23 /28.

¹⁸ Muhammed Mehdi Âdem, *Felsefetü'l-Kizb*, s.20.

¹⁹ Maun, 103/4.

²⁰ Nisa, 4/145.

durumuna bir yalan şeklidir. Aynı zamanda nifak alametidir. Nitekim hadiste bu hususa şöyle işaret edilir: “Münafığın alameti üçtür. Söylediği zaman yalan söyler, söz verir sözünde durmaz, emanet edilen şeye ihanet eder.”²¹

4.5. İddia ve övünme: Kendini haklı çıkarmak veya olduğundan farklı görünmek için yalana başvurmadır. Kur’an ayetlerinde “Allah övünenleri, gururlananları asla sevmeyiz”²² diye anlatılmaktadır. Övünme veya iddiada da yalan vardır. Hz. Peygamber (Sallallahu aleyhi ve sellem)’in bir hadisinde bunun örneğini görürüz. “Bir kadın gelerek: “Ey Allah’ın Resulü! Benim bir kumam var. Ona karşı [yalan söyleyerek] kocamın vermediği şeyle karnımı doyurmuş göstersem bunun bir mahzuru var mıdır? diye sorduğunda, Peygamberimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem): “Verilmeyenle karnını doyurmuş gösterip övünen kimse, tıpkı iki yalan elbisesini giyen kimse gibidir” cevabını vermiştir.”²³

4.6. Yalancı şahitlik: Yalanın en çirkinlerinden birisidir. Kur’an âyetlerinde “putları tazimden ve yalancı şahitlikten sakının”²⁴ buyrulmak suretiyle yalan yere şahitlik etmekten sakındırılmaktadır.

4.7. İftira: Bir kimsenin yapmadığı bir şeyi yapmış gibi söylemek yahut bir kimsede olmayan vasfı onda varmış gibi ifade etmek demektir. Kur’an’da “Her yalandan bir söz uydurup onu Allah’a mal eden veya Allah’ın âyetlerini yalan sayandan daha zalim kim olabilir? Gerçek şu ki mücrimler iflah olmazlar”²⁵ buyrulmaktadır.

4.8. Riyakârlık: Gösteriş yapmak, gerçekten farklı tavır takınmak demektir. Riyakârlık, fiilî bir yalancılıktır. Dalkavukluk ve tasannu’ (yapmacıklık) da aynı şekilde alçakça bir yalancılıktır.

4.9. Şaka yollu yalan: İnsanları eğlendirmek için yapılan söz ve taklitlerdir.

²¹ Buhari, “İman” 24; Müslim, “İman” 107.

²² Lokman, 31/18.

²³ Buhârî, “Nikah” 106; Müslim, “Libas” 127; Ebu Davud, “Edeb” 91.

²⁴ Hac, 22/30.

²⁵ Yunus, 10/17.

İnsan yalana yer vermemek kaydıyla şaka yapabilir. Resulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususta şöyle buyurmuştur: “Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları güldürmek için konuşur ve yalan söyler! Yazık ona, yazık ona!”²⁶ Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), müminleri yalandan sakındırmak için, insanları güldürmek amacıyla anlatılan sözlerde yalana başvurulmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Mizah için söylenen yalan böyle şiddetli yasaklamaya maruz ise, insanları aldatmak, menfaat elde etmek veya bir kısımlarının hukukunu çiğnemek gibi ciddî meselelerdeki yalanın manevî müeyyidesi çok daha ağır olmalıdır.

Yapılan şakalar da gerçekçi olmalıdır. Nitekim Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de zaman zaman çevresindeki insanlara mizah (şaka) türü ifadelerde bulunmuştur. Ama onun bu sözleri asla yalan ve asılsız değildi. O, mizah ve şakalarında sıdıktan ve haktan ayrılmamıştır. Gazzalî, meşru olan mizah için, “haktan sapmama, kalp kırmama ve ifrata kaçmama” gibi şartları sıralar. Bu takdirde mizahın uygun olacağına dikkat çeker ve şunları söyler: “Ey muhatabım! Eğer bu tarzla sınırlı olarak zaman zaman mizah yapsan sana bir mahzuru olmaz. Ancak, insanın mizahı kendine bir meslek yapıp o şeye devam etmesi ve onda aşırı gitmesi, sonra da kalkıp böyle Resulullah’ın sünnetine temessük ettiğini söylemesi büyük hatadır. Bu durum da bir kimsenin, uygun olmayan gösterileri seyredip de sonra kalkıp “Resulullah (s.a.s) Hz. Aişe’ye Habeşlilerin kılıç kalkan oyunlarını seyretmesine izin vermişti” diyerek sünnete uyduğunu söylemesine benzer.”²⁷

Bir rivâyette Abdullah b. Amir (r.a) şu hususu nakletmiştir: “Bir gün Resulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem) evimizde otururken, annem beni çağırdı ve: “Hele bir gel sana ne vereceğim!” dedi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) anneme: “Çocuğa ne vermek istemiştin?” diye sordu. “Ona bir hurma vermek istemiştim” deyince, Resulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem): “Dikkat et! Eğer ona bir şey vermeyecek olursan üzerine bir yalan yazılacak!” buyurdu.”²⁸

5. Kur’an’a Göre Yalanlama (Tekzib)

Kur’an ayetlerinde tekzib lafzı farklı anlamlarda sıklıkla kullanılmaktadır. Kur’an’da k-z-b kökü bütün türevleriyle beraber iki yüz yetmiş âyette geçmektedir.

²⁶ Ebu Davud, “Edeb” 88; Tirmizî, “Zühhd” 10.

²⁷ Buhari, “Salat” 69; Müslim, “Mesacid” 18.

²⁸ Ebu Davud, “Edeb” 88.

Bunların ekseriyeti Mekkî âyetlerdedir. Kur'an'da tekzib lafzı genel olarak şu anlamlarda kullanılmıştır.

Kur'an'da tekzib inkâr anlamında kullanılmıştır. İnkâr sözlük anlamı itibariyle bilmemek, hoş görmek ve nehy etmek demektir. Terim olarak ise imanın zıddı olan küfürle ve tekziple eş anlamlıdır.²⁹

Kur'an da tekzib küfür anlamında kullanılmıştır. Küfür ise örtmek demektir. Kalbindeki inancı örttüğü için kâfir veya münkir denir.³⁰ Eşari ve Maturidilerin çoğuna göre zarurat-ı diniyyeden olduğu kesinlikle bilinen şeylerin tamamını veya bir bölümünü kalben tasdik etmeyen kimseye “kafir” veya “münkir” denir.³¹ Zarurat-ı diniye ise Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde ifade edilen dinin ana konularına denir. Küfür Allaha karşı yapılan bir nankörlüktür. Küfür kelimesi Allaha karşı yapılan bir nankörlük olduğundan dolayı buna şirk, tekzîb, inkâr, nifak, zulüm hepsi dâhildir. Bu bağlamda tekzib küfrün en uç noktasını teşkil etmektedir. Küfrü bir bedene benzetirsek tekzib onun kalbidir. Küfür ve tekzib lafızları arasında anlam benzerliği vardır. Kur'an'da küfür kelimesi bazen tekzib lafzıyla ifade edilmiştir. Peygamber onlara: “*Peki, size babalarınızın bağlandığı dinden daha doğrusunu getirmişsem, yine de sürüp gidecek misiniz?*” deyince onlar: “*Şunu bilin ki,*” dediler, “*biz, sizinle gönderilen mesajı reddediyoruz.*” Bunun üzerine Biz de onlardan müminlerin intikamını aldık. *İşte bak peygamberlere yalancı diyenlerin sonu nasıl oldu gör!*”³² Bu âyette, ilahi tebliğe gösterilen tavır önce küfür kelimesi ile ifade edilirken küfrün mahiyeti tekzib lafzıyla anlatılmıştır. “*Fakat kâfirler yine de dini yalan saymaya devam ediyorlar.*”³³ “Hz. İsa, onlardaki küfrü sezince: “*Allah yolunda bana yardımcı olacak kimlerdir*” dedi.”³⁴ Hz. İsa'nın Yahudilerden sezindiği küfür, kendisini tekzib etmeleridir. Bu âyetlerde küfür ve tekzib aynı anlamda kullanılmıştır. Küfrün ve tekzîbin mekânı kalptir.

Kur'an'da tekzib lafzıyla ilişkisi olan diğer bir lafızda şirktir. Sözlük anlamı

²⁹ Hamdi Döndüren, “*İnkâr*” md. , Ş.İ.A. İstanbul 1992 s.159.

³⁰ Hamdi Döndüren, “*İnkâr*” md. , Ş.İ.A. s.159.

³¹ Hamdi Döndüren, “*İnkâr*” md., Ş.İ.A. s.159.

³² Zuhruf, 43/24, 25.

³³ Buruc, 85/19.

³⁴ Ali İmran, 3/52.

itibariyle “ortak koşmak” demektir. Terim olarak ise Allaha ortak koşmak demektir.³⁵

Kur’an-ı Kerim de tekzib, tahkir anlamında da kullanılmıştır. Tahkir; kıymet vermeme hiçe sayma demektir. Kur’an’ın üçte biri insanın kendi nefesine, biyolojik yapısına, yerde ve gökte olup bitenlere, tarihi olaylara bakılmasını ve düşünülmesini istemektedir.³⁶ Tekzib eden bir kişi bu kadar delili yok saymaktadır.

Tekzib kelimesinde zan anlamı da vardır. Zannın içerisinde de kısmi de olsa bir yalan vardır. Hucurat suresinde de Allahın zandan sakındırması³⁷ bu sebepten dolayıdır. Kur’an-ı Kerim’de tekzib kelimesi bu anlamda kullanılmıştır. “*Ne zaman ki peygamberler toplumlarının imana gelmesinden ümit kesecek duruma gelirler ve toplumları da peygamberlerinin kendilerini aldattığı zannına kapılırlar işte o zaman bizim yardımımız gelir.*”³⁸

Tekzibin, Kur’an âyetlerinde kullanıldığı anlamlardan birisi de kişinin sözü ile özünün bir birine zıt olması anlamıdır. Kalbinden inanmadığı halde sözde inanmış gibi davranan insanları anlatan münafıklarla ilgili şu âyet buna misaldir: “*Münafıklar sana geldiklerinde: Biz, senin Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik ederiz derler. Allah da senin Kendisinin elçisi olduğunu elbet bilir. Bununla beraber, Allah, onların bunu söylerken yalan söylediklerine, samimî olmadıklarına şahitlik eder.*”³⁹ Bu âyette münafıkların itikat etmedikleri halde doğru söylediklerini anlatmak için tekzib lafzı kullanılmıştır. Çünkü Hz. Peygamberin peygamberliğini içlerinde kabul etmedikleri halde sözleri ile kabul ettiklerini söyleyerek yalanın oluşması için gerekli olan sözü ile özü farklı olması durumuna düşmüşlerdir.

Kur’an ayetlerinde tekzîb daha çok küfür, inkâr ve şirk anlamında kullanılmıştır. Tekzib netice itibariyle şirk ve küfürden farksızdır. Şirk nasıl ki insanın bütün amellerini boşa çıkarır ve kişiyi Allahın mağfiretinden mahrum eder aynı şekilde tekzibte insanın amellerini boşa çıkarır. “*Allah Kur’an’da şirki affetmeyeceğini belirtmektedir. Bunun dışındaki suçları isterse affedebileceğini söylemektedir.*”⁴⁰ Başka âyetlerde ise aynı şeyi küfür için söylemektedir. “*Kâfirleri asla bağışlamayacağını ve*

³⁵ Ali Ünal, *Kur’an’da Temel Kavramlar*, İstanbul 2003, s.328.

³⁶ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, Ankara 1996, s. 63.

³⁷ “Ey iman edenler zannın çoğundan sakının, zannın bazısı günahdır”. Hucurat 49/12.

³⁸ Yusuf, 12/110.

³⁹ Münafikun, 61/1.

⁴⁰ Nisa 4/48, 116.

sadece onlara ebedi olan cehennem azabının olacağını belirtmektedir.”⁴¹ Başka bir âyette ise kâfirlere bu sonu getiren sebebin âyetleri inkâr olduğu açıklanmaktadır.⁴² O halde tekzib de şirk ve küfür gibi amelleri boşa çıkaran sebeptir.

6. Yalanlamanın (inkarın) Sebepleri

İnsanlar bir şeylere inanırken veya bir şeyleri yalanlarken bazı sebeplere dayanırlar. Kur’an-ı Kerim’de bazı ayetler inanmanın delillerini sayarken, bazı âyetler de inkarcıların inanmama nedenlerine temas etmiştir. Biz de burada Kur’an’ın temas ettiği başlıca tekzib sebeplerini ele alacağız. Felsefetü’l-kizb adlı eserin sahibi yalanlamanın sebeplerini şu şekilde sıralamaktadır.⁴³

6. 1. Akl-ı selim ile Hareket Etmemek

Dini yalanlayanların en önemli özelliklerinden birisi, düşünmemeleri, iç ve dış âlemde Allah’ın varlığı ile ilgili birçok âyet olmasına rağmen akıllarını kullanmadıkları için Allah’ı bulamayıp tekzib yoluna gitmeleridir. Kur’an bunların halini “*Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler ve artık onlar akledemezler*”⁴⁴ şeklinde vasıflandırır. Dini yalanlayanlar cehennem alevlerini görünce “*Eğer işiten ve akleden kimseler olsaydık, çılgın alevli cehennem ehli içinde olmazdık*”⁴⁵ diyerek akl-ı selim ile düşünmediklerini itiraf edeceklerdir. Zira onların tekzibleri, akıllarını kullanmamalarına dayanmaktadır.

6.2. Cehalet

Cehalet, kelime olarak ilmin zıddıdır⁴⁶. Râgıb el-İsfahanî’ye göre cehalet iki anlama gelmektedir: Birincisi nefsin bilgiden mahrum kalması, ikincisi ise bir şeye gerçek mahiyeti dışında inanmak demektir.⁴⁷ Usulcüler ise cehaleti bilinmesi mümkün olan bir şeyi bilmemek veya bilmeye muktedir olan kişinin bilmemesi şeklinde

⁴¹ Nisa, 4/ 137.

⁴² Ali İmran, 3.

⁴³ Muhammed Mehdi Âdem, *Felsefetü’l-Kizb*, s.22.

⁴⁴ Bakara, 2/171.

⁴⁵ Mülk, 67/10.

⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisanü’l Arab*, “chl” md, 11/129.

⁴⁷ Ragıb el-İsfahanî, *el-Müfredat*, “chl” md. Dimeşk 1992, s 109.

tanımlamışlardır.⁴⁸

Cehalet “cehl-i basit” ile “cehl-i mürekkeb” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buna göre bilmeye muktedir olan kişinin bilgisizliğine cehl-i basit, vakıanın hilafına inanmaya veya bir şeyin bulunduğu halin zıddına olacak şekilde inanmaya da cehl-i mürekkeb denir.⁴⁹ Basit cehalet, ilim yokluğundan kaynaklanan ve izalesi kolay olan cehalettir. Mürekkep cehalet ise bir şey hakkında doğru olmayan bilginin kişide doğru olarak telakki edilmesi demektir ki bunun izalesi zordur.

Bazı Kur’an ayetlerinde ise cehalet, genel anlamından ziyade ilahi kitaplarla gelen hak ve hakikatten haberdar olmama anlamında kullanılmıştır. Kur’an’daki dini manada cehalet, insanın görünen eşya ve olayların arkasındaki ilahi iradeyi anlayamaması, kâinattaki varlıkları Allahın âyetleri olarak görememesi ve bu husustaki yetersizliğidir.⁵⁰ Böyle bir insan için tabiattaki varlıklar ve olaylar sıradan fiziki olaylar olup müteal bir varlığın işaretleri değillerdir. Ayrıca cehalet insanın kendini görememesi, kendi değerini idrak edememesi anlamlarına da gelir. Kendini bilmeyen, kapasitesinin sınırlarını göremeyen ve bu yüzden insanlık sınırlarının dışına çıkan kimse de cahildir. Bu açıdan Kur’an-ı Kerimde kâfirlerin Allaha karşı davranışlarını anlatmak için sınırı aşmak manasındaki “tuğyan” ve “bağy” kelimeleri cehlin somut ifadeleri olarak kullanılmıştır.⁵¹ Kısaca cehl, zihni körlük demektir.⁵² Nitekim “gözler kör olmaz fakat göğüslerdeki kalpler kör olur.”⁵³ âyeti de bu durumu anlatmaktadır.

Âyet ve hadislerde hem genel hem de dini alandaki cehalet kınanmıştır. Mesela “hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”⁵⁴; “Kör ile gören, karanlıklarla aydınlık bir değildir.”⁵⁵ gibi âyetlerde cahillik kınanmıştır. Peygamberimiz (Sallallahu aleyhi ve sellem) de hadislerinde “öğrenenler veya öğretenler olun, cahiller olarak ölmeyin” diyerek cahilleri kınamıştır. Kur’an’a göre bir şeyin iç yüzünü anlayamama,⁵⁶ Allahtan

⁴⁸ İbn Nüceym , *el-Eşbah ve’n –Nezair*, s.303

⁴⁹ Tehânevi, *Keşşafü Istilahati’l-Fünun*, “chl” Beyrut 1997, md. 2/344.

⁵⁰ Mustafa Akçay, *Çağdaş Dünyada İnsan ve Dini Sorumluluğu*, İstanbul 2002, Sözler yy s.196.

⁵¹ Mustafa Akçay, *Çağdaş Dünyada İnsan ve Dini Sorumluluğu*, s.196.

⁵² Tehânevi, *Keşşafü Istilahati’l-Fünun*, “chl” md. 2/344.

⁵³ Hac, 22/46.

⁵⁴ Zümer, 39/9.

⁵⁵ Fatır, 35/19, 20.

⁵⁶ Hud, 11/ 46.

başka ilahlar edinme⁵⁷ ahlaksızlık⁵⁸ hep cahillik olarak sayılmıştır.

Dini yalanlayanların yalanlama sebeplerinden biri de onların cahil olmalarıdır. Hak ve hakikati bulmadan yoksun olmaları veya ilahi bilginin ulaşmamasından kaynaklanan cahillikleri onları hakkı yalanlamaya götürmüştür.

6.3. Sığ Şüphencilik

Dini yalan sayanların yalanlama sebeplerinden birisi de sığ şüphenciliktir. Önceki asırlarda yaşayan kavimler, Peygamberlerin getirdikleri ilahi beyanları kendi düşünce ve yaşantılarına uygun bulmadıkları için şüpheyle karşıladılar. Nitekim kendilerini tevhide çağıran Hz. Salih'e kavminin: *“Ey Salih!” dediler, “Sen şimdiye kadar ümit bağladığımız bir kişi idin. Şimdi ne oldu sana. Ne diye bizi atalarımızın taptığı tanrılara tapmaktan vazgeçirmek istiyorsun? Doğrusu, senin çağırdığın bu fikrin doğruluğundan şüphe içindeyiz, kuşkuluyoruz.”*⁵⁹ şeklindeki sözünde bu hususu görmekteyiz. Dini yalan sayanların bu şüpheleri bir metoda, tefekküre dayalı şüphe değildir. Bütün peygamberler peygamberlikleri öncesi kavimleri tarafından sevilen ve itibar edilen kimselerdir. Bundan dolayı getirdikleri hakikatlerin kabul görmesi gerekirken kavimleri tarafından anında reddedilmesi şüphenciliklerinin metotsuz ve tefekkürsüz olduğunu gösterir.

Nuh, Ad ve Semud kavmi ile bunlardan sonra gelenlere, *“resulleri açık delillerle geldiler. Fakat onlar ellerini ağızlarına götürüp: “biz sizinle gönderileni inkâr ettik, bizi çağırdığımız şeylerden de şüphe içindeyiz dediler.”*⁶⁰ Hâlbuki o müşriklerin şüphe etme kabiliyetleri olsaydı inandıkları putlardan şüphe etmeleri gerekirdi. Hakkında hiç düşünmeden gelen hakikatlerden şüphe etmeleri yalnızca yalanlamalarına sebep olarak gösterdikleri bir bahanedir.⁶¹

İnsanların tekzib etmeleri, araştırma sonucu varılan bir şüpheden dolayı değildir. Örf ve adetlerine ters olduğu içindir.

⁵⁷ Araf, 7/38.

⁵⁸ Yusuf, 12/33.

⁵⁹ Hud 11/62.

⁶⁰ İbrahim, 14/19.

⁶¹ Suat Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyet*, İstanbul 1997, Kayıhan yy. s. 278.

6.4. Heva ve Hevesine Uymak

İnsanların heva ve heveslerine uygun hareket etmeleri, tek ve mutlak olan Allahın öğretilerinden uzaklaşmalarına ve nefislerinin hoşuna giden şeyleri yapmaya hatta kendilerini ilahlaştırmaya bile sebep olabilir. Kur'an-ı Kerim bu duruma şu âyetle işaret etmektedir: “*Aslında bu putlar sizin ve atalarınızın uydurduğu, kuru isimlerden, boş lafızlardan başka bir şey değildir. Allah onların tanrılıklarına delil olabilecek hiçbir şey indirmemiştir. Onlar sadece zanlarına ve nefislerinin heva ve heveslerine uyarlar. Halbuki onlara Rab’leri tarafından uyacakları mükemmel Rehber çoktan gelmiş bulunuyor*”.⁶² Birçok âyette nefisini tanrılaştıran insanlardan bahsedilir. “*Baksana şu hevasını tanrı edinene!*”⁶³

Dini yalanlama sebeplerinden birisi de dini hükümlerin nefsi ve shevi hislerin aksine olmasıdır. Kur'an'ın “*muhakkak ki nefis insana kötülüğü emreder, ancak rabbinin merhamet ettiği hariçtir*”⁶⁴ âyetinde belirttiği gibi, nefis insana gelip geçen ve o an için lezzet veren şeyleri emreder. Din ise bunun tam tersini emreder. Dini yalanlayanlar geçici olan lezzeti ebedi olan lezzete tercih ederek dini yalan sayarlar.

6.5. Kibir

İnsanları dini yalanlamaya götüren sebeplerden birisi de kibirdir. Sözlükte “büyüklenme” anlamlarına gelen kibir din konusunda insanın elindeki mala ve makama güvenerek dini inkâr etmesidir. Kur'an-ı Kerim’de anlatılan Firavun olayı bunun en güzel örneğini teşkil etmektedir. Elindeki mala ve makama güvenerek Firavun şöyle demişti: “*Mısır hükümrânlığı ve ülkemde akan ırmaklar benim değil mi, görmüyor musunuz?*”⁶⁵

Kibir insanları bu şekilde kendilerinden daha büyük birini tanımaktan men etmektedir. Bu sebepten dolayı da insanlar kendilerinin üstünde olan varlığı tezkib etmektedir.

6.6. Taklit

Taklit kelimesi “gerdanlık” anlamına gelen “kılâde”den alınmıştır. Kelimenin

⁶² Necm, 53/23.

⁶³ Furkan, 25/43.

⁶⁴ Yusuf, 12/53.

⁶⁵ Zuhuf, 43/51.

semantik yapısında “gerdanlık takmak, deveyi boynundan bağlayıp gütmek” anlamı vardır. Bir şeyi bir yere bağlama, bağlanma, bağlanıp güdülme anlamı olduğundan dolayı taklit belli bir şeye bağlı kalınarak hareket dairesinin sınırlandırılması demektir. Bütün işlerinde, kendisini yönetene uyduğu için taklit eden insana da mukallit denmiştir.⁶⁶

İslam âlimleri taklidi “herhangi bir görüşü delilsiz kabul etme, delil olmaksızın başkalarının görüşü ile amel etme olarak tarif etmişlerdir”⁶⁷. Mâturidi’ye göre ise nefsin alışkanlık kazanması ve belli bir şeye meylederek onun delilleri hakkında tefekkürü ve nazarı terk etmesi demektir.⁶⁸

Taklit, fert ve toplum hayatında yaşanan psiko-sosyal bir realitedir. İnsanın topluma uyma eğilimi kişiyi bilmeyerek taklitçi yapmış ve ferdiyeti azaltarak toplum ruhunu canlandırmıştır. Taklitte entelektüel bir yetersizlik, psikolojik bir zaaf vardır ve fertlerin bundan kaçınması oldukça zordur. Özellikle inançlar, değerler ve bunların hayata aktarılması konusunda taklitten kurtulabilmek için lehte ve aleyhteki bütün delillerin araştırılması ve neticede hâsıl olan kanaate göre bir tutum geliştirilmesi gerekir ki bu da bir tür içtihaddır. İnsanların büyük çoğunluğu hem ferdi nitelik ve kapasite hem de imkân noktası bundan mahrumdur.⁶⁹ Bu sebeple taklit, toplumsal bir platformda sosyo kültürel değerlerin oluşmasında ferdi ve sosyal şuurun belli bir düzene oturması için psiko-sosyal bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁰

Peygamberlerin toplumlarında karşılaştıkları önemli şirk amillerinden biri de taklittir. İnsanlar, atalarından öğrendikleri inanç ve değerleri kolay kolay değiştirmek istememektedirler. Bu sebepten dolayı peygamberlerin getirdikleri değerler onların atalarından öğrendikleri şeylere zıt ve benzemiyorsa kabul etmemişlerdir. Atalarının inanç ve değerlerine ters değilse hemen kabul etmişlerdir. Peygamberlerin getirdikleri şeyler kendi gelenek ve göreneklerine uymuyor ve bir de onların alışkanlıklarının tam tersini emrediyorsa takliti tercih ederek yeni gelen hakikatları tekzip etmişlerdir.

Kur’an-ı Kerim’de Hz. İbrahim (a.s) putların ulûhiyetle hiçbir ilişkisinin

⁶⁶ İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, “kld” md III/367.

⁶⁷ Kurtubi, *el-Cami’li Ahkami’l –Kur’an*, Beyrut 1993, II, 211; Mustafa Akçay, *Çağdaş Dünyada İnsan ve Dini Sorumluluğu*, s. 226.

⁶⁸ Maturidi, *Kitabut Tevhid*, İstanbul 1997, s.111; Mustafa Akçay, *Çağdaş Dünyada İnsan ve Dini Sorumluluğu*, s. 226.

⁶⁹ Mustafa Akçay, *Çağdaş Dünyada İnsan ve Dini Sorumluluğu*, s. 228.

⁷⁰ Mustafa Akçay, *Çağdaş Dünyada İnsan ve Dini Sorumluluğu*, s. 226.

olamayacağını akıl ve düşünce planında ispat ettiği halde kavmi, bu yönden bir itirazda bulunamayınca “*dediklerin doğru ama biz atalarımızı bu şekilde bulduk*” diyerek cevap vermişlerdir.⁷¹ Böylelerine karşı Kur’an-ı Kerim şöyle seslenir “*Babaları bir şey akledemeyen ve doğru yolda olmayan kimselerse de mi onların ardından gidecekler*”?⁷² Kur’an-ı Kerim doğru yolda olan ecdadı benimsemeyi teşvik eder.

Bütün peygamberler kavimlerine elçi olarak geldiklerinde karşılaştıkları en önemli problemlerden biri taassup ve körü körüne taklittir. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) de Mekke’de bu problemle karşılaşmıştır. Kur’an’ın üzerinde durduğu önemli tekzib amillerinden birisidir.

6.7. Rahat ve Rehavet

Refah ve lüks içerisinde olmak bazen insanları Allah’tan uzaklaştıran amillerden biridir. Şükürsüz refah erbabı, azarak Allahın kulu olduğunu unuttur ve içinde bulunduğu nimetleri kendi eliyle elde ettiği zannına kapılır. Mal üzerinde gerçek mülk sahibiymiş gibi zannedip, Allahın hiç hakkı yokmuş anlayışına ulaşır, dünyada ebedi yaşayacağı vehmine düşer. Refah, insanı böyle bir anlayışa sevk etme ihtimalinden dolayı tekzib amillerinden sayılmıştır.

Kur’an-ı Kerim’de bu anlayışın örneklerinden biri Karun’dur. Elindeki serveti kendi aklına veren bu adam “*ben bu malı kendi aklımla kazandım*”⁷³ diyerek Allahı inkâra gitmiştir. Kur’an-ı Kerim ise böyle bir anlayışa “*biz ondan önce daha güçlü olan nice nesilleri yok ettik*” diyerek cevap vermektedir.⁷⁴ “*Biz insana bir sıkıntı versek rabbine gönülden dua eder, fakat biz o sıkıntısını kaldırsak rabbini unuttur ve Allaha karşı gelmeye başlar*”.⁷⁵ Kur’an-ı Kerim’de dünyevi güven ve refahın tekziple olan ilgisini gösteren birçok âyet vardır.

6. 8. Şeytanın aldatması

Tekzib sebeplerinden birisi de şeytanın telkinleridir. Şeytanlar cinlerden olduğu gibi insanlardan da olabilir. Şeytanın insanlar üzerinde doğrudan bir etkisi olmayıp

⁷¹ Şuara, 26/70, 73, 74.

⁷² Bakara, 2/170; Zuhruf, 43/23.

⁷³ Kasas, 28/ 78

⁷⁴ Kasas, 28/78.

⁷⁵ Ankebut, 38/9.

ancak insanlara telkin ve vesvesede bulunur.

Kur'an-ı Kerim'de şeytanın aldatmaları ve telkinleri ile ilgili birçok âyet vardır. *“Ne var ki onun da halkının da Allah'ı bırakıp güneşe ibadet ettiklerini gördüm. Anlaşılan, şeytan yaptıkları bu kötü işleri kendilerine güzel göstermiş ve onları yoldan çıkarmış, bu yüzden de hak yolu bulamıyorlar.”*⁷⁶

6. 9. Korku ortamı

Hüküm ve otorite sahiplerinin fiili baskıları şirkin amillerinden birisidir. Tarihte her zaman Allah'a inanan insanlar işkence ve zulme maruz kalmışlardır. İnanan insanlara yapılan bu baskı ve işkence bazı insanların inanmasına engel olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de bu durumla alakalı çeşitli örnekler vardır. *“O halkını küçümsedi, onlar da ona itaat ettiler. Doğrusu onlar yoldan iyice çıkmış bir toplum idi.”*

Bu ve buna benzer baskılar bazı insanların inanmalarına engel teşkil etmiştir.

6.10. Dünya sevgisi

Dünyayı sevmek insanın fitratında vardır. Allah insanları bu dünyaya gönderip nimetleri ile mızıklandığına göre bizim dünyayı sevmemiz onun hikmetine ters değildir. Yalnız ters olan insanların dünya hayatına dalarak âhiret hayatını düşünmemeleri, bütün himmetlerini bu dünyaya sarf etmeleridir. Kur'an-ı Kerim bu durumu anlatırken *“Dünya geçici bir metadan başka bir şey değildir”*⁷⁷ veya *“dünya aldattıcı bir gururdan başka bir şey değildir”*⁷⁸ diyerek dünyanın fani ve boş bir şey olduğuna dikkat çekmektedir. İnsan fitraten âhirete müteveccih olarak yaratılmışken dünyanın geçici olan güzelliği onu aldatabilmektedir. İnsanın dünyaya olan arzu ve istekleri ona âhireti unutturmaktadır. Kur'an-ı Kerim bu durumu şu âyetle tablolastırır. *“Doğrusu siz çabucak ele geçen dünyaya muhabbet besleyip âhireti unutuyorsunuz.”*⁷⁹ Dünyaya aşırı gösterilen sevgi de bazı insanlar için tekzip sebebi olabilmektedir.

Bunlara menfaatçilik gibi bazı sebeplerde ilave edilebilir.

⁷⁶ Neml, 27/24.

⁷⁷ Ali İmran, 3/185.

⁷⁸ Hadid, 57/20.

⁷⁹ Kıyamet, 75/20–21.

7. İslam'ın Yalana Karşı Aldığı Tavır

Bütün semavi dinler, yalanın çirkinliği ve kötülüğü üzerinde ittifak edip, müntesiplerine yalandan sakınmalarını emretmişlerdir. İslam dini, yalanı, kötü ahlak arasında sayıp, güzel ahlak kuralları arasında ise doğruluğa yer vermiştir. Doğruluğu, takva ile beraber zikreden Cenab-ı Hak, “*Ey iman edenler Allahtan korkun ve doğru söz söyleyin*”⁸⁰, “*Ey iman edenler Allahtan korkun ve sadıklarla beraber olun*”⁸¹ ve “*Allahın âyetlerine inanmadıkları halde yalanlarını Allaha mal edenler işte onlar yalancıdır*”⁸² mealindeki âyetlerle bunu beyan etmiştir. Bu âyetlere baktığımızda yalandan uzak durarak, doğruluğa sıkıca sarılmak gerektiği görülmektedir. Kur'an-ı Kerim, doğruluğu takva ve ibadetle beraber zikretmektedir. Peygamberlerin ve gerçekten inanmış insanların bir sıfatı olarak anlatılmaktadır. “*Kitapta İbrahim'i de zikret çünkü o dosdoğru bir nebiydi.*”⁸³ *Kitapta İsmail'i de zikret, çünkü o sözünde duran bir resuldü.*”⁸⁴ Bu anlamda daha birçok âyet vardır.⁸⁵

Hadis-i şeriflerde de aynı durum söz konusudur. Hadislerde dinin esasının doğruluk, din dışı davranışların esasının da yalan olduğu gözükmektedir. “Dört şey kimde varsa, ona dünyada hiçbir şey zarar veremez. Bunlar doğru söz, emaneti koruma, güzel ahlak, az yeme.”⁸⁶ Bu hadiste de ifade edildiği şekliyle doğruluk dinin en önemli bir emridir.

İslam'da doğruluk, faziletlerin kaynağı, yalan ise rezilliklerin kaynağı olarak değerlendirilir. Safvan b. Süleym'in rivâyet ettiği bir hadiste, Hz. Peygamber'e (Sallallahu aleyhi ve sellem) “mümin korkak olur mu” diye sorulunca “evet” cevabını verdi. “Mümin cimri olur mu” şeklindeki soruya da “evet” cevabını verdi. “Mümin yalancı olur mu” şeklindeki soruya ise “hayır” cevabını verdi.⁸⁷ Resulullahın (Sallallahu aleyhi ve sellem) “Kul yalan söylemeye ve yalan söyleme niyetini taşımaya devam edince bir an gelir ki, kalbinde önce siyah bir nokta belirir. Sonra bu nokta büyür ve

⁸⁰ Ahzab, 33/70.

⁸¹ Tevbe, 9/119.

⁸² Nahl, 16/105.

⁸³ Meryem, 19/41.

⁸⁴ Meryem, 19/54.

⁸⁵ Burada misal olarak “Kitapta İdris'i de zikret o dosdoğru bir peygamberdi” (Meryem 56) ayeti ve “Müminlerden öyle insanlar vardır ki; Allaha vaad ettikleri sözlerde durdular.” (Ahzab 24) ayetini zikredebiliriz.

⁸⁶ Ali el-Muttaki, *Kenzu'l-Ummal*, I, 11.

⁸⁷ Muvatta, “*Kelam*” 19.

kalbinin tamamı simsiyah olur. Sonunda Allah nezdinde ‘yalancılar’ arasına kaydedilir”⁸⁸ şeklindeki değerlendirmesi, sürekli yalan söyleyen bir insanın bu fiile devam etmesi halinde, yalancının ikinci bir tabiat haline geldiğini ifade etmektedir. Yalanların ikinci bir tabiat kazandırması sonucunda kalpte oluşan kara noktalar çoğalınca, kalbin tamamı kararır. Hadiste, “yalana niyet ettikçe” buyrulmakla, fiil haline dönüşmemiş yalandan da uzak durulması istenmiştir. İnsan yalan söyleyince bidayette sıkıntı duyar. Bu sıkıntının sevkiyle tövbe edip, yalancılıktan geri dönebilir. Ama yalana, yalan söylemeye cürete devam ettikçe kalp tamamen kararır. Yani, artık yalan söylemek tabii hale gelir, sıkılma, üzülmeye diye bir şey kalmaz. Bu hale gelince Allah nezdinde, yalancı olduğuna hükmedilir ve o vasıfla yazılır. Şarihlere göre, bu vasıfla yazılması, mele-i a’la’da yalancı olarak tanınıp, arz ehlinin kalplerine de onun yalancı olduğunun ilham edilmesi, dillere yalancı olarak konması demektir. Bu hal, ona alçalma olarak yeterlidir. Zira yalancı, yalan söyleyerek hep kendini alçaltır.

Başka bir hadiste de “Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünde durmaz, güven verdiği zaman onu boşa çıkarır.”⁸⁹ buyrulmuştur. İşte bu ayet ve hadisler gösteriyor ki yalan bütün günahların anasıdır. *İnsanlarda yüce ahlakı oluşturan ve bunu yaşatan ciddiyet ve sıdktır.* Eğer sıdk ortadan kalkar ve yalancılık yayılırsa kötülöklere kapılar açılır. İnsandaki doğruluk, yalan ve hile gibi alçak halleri reddeder. Doğru olan bir zat, kolay kolay yalana tenezzül etmez.⁹⁰ Yalancı peygamber olan Müseylime’yi kıymetsizleştiren yalan olduğu gibi, Muhammedü’l-Emin Aleyhissalâtu Vesselâmı yüce değerlere çıkaran sıdktır ve doğruluktur. Peygamberin meclisinde bulunarak peygamberliğin nurundan istifade eden Sahabe, küfür ve kizpden uzak durarak yüce bir makama çıkmışlardır.

İslam dini, bütün emir ve nehiyelerinde insanların maslahatlarını dikkate almıştır. Âyet ve hadislerde yalancının kötülüğü ve sakınılması gerekli olan bir sıfat olduğu vurgulandığı halde bazen kulların bazı maslahatlarına binaen caiz olduğu veya vacip olduğu yerler vardır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: “Ey insanlar! Sineklerin ateşe atılması gibi sizi yalancının peşine düşmeye sevk eden şey nedir? Hâlbuki üç yer hariç yalancının her çeşidi âdemoğluna haramdır: Bu üç yere gelince: 1. Eşlerin arasını düzeltmek için söylenen yalan 2. Harpte söylenecek yalan. Çünkü harp bir

⁸⁸ Muvatta, “*Kelam*” 18.

⁸⁹ Buhari, “*İman*” 24; Müslim, “*İman*” 107.

⁹⁰ Said Nursi, *İşârâtü’l-İ’câz*, İstanbul 1985, s.1225.

hileden ibarettir. 3. İki Müslüman'ın arasında sulhu sağlamak kasdıyla söylenen yalandır.⁹¹

Gazali gibi bazı âlimlere göre yalandan korunmak için tariz yöntemi kullanılabilir.

Buraya kadar yalan, yalancılık, yalancı; doğruluk ve doğru hakkında genel bilgiler verdik. Yalan ve yalanlamanın sebeplerini öğrendikten sonra Kur'an'da yalanın en büyüğü olan Allah'ı ve dini inkar edenlerin anlatıldığı kısa fakat veciz ifadelerin yer aldığı Mürselat suresine giriş yapılacaktır. Mürselat suresinin ismi, sebebi nüzülü, fazileti, kendinden önceki ve sonraki sure ile münasebeti ve surede tekrar edilen ayetler hakkında genel bilgiler verilecektir.

⁹¹ Tirmizi, "*Birr*" 26; İbn Hanbel, VI, 456.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜRSELÂT SURESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Kur'an-ı Kerim bir davet kitabıdır. Davet halkasına girenler farklı mizaçlarda bulduklarından dolayı tebliğ konularını değişik üsluplarla beyan etmek gerekmektedir. İnsanlığın ekseriyeti Kur'an'ın tamamını ya gafletten veya imkân bulamamaktan dolayı okuyamaz. Ancak bir sureyi her zaman okuyabilir. O'nun için Kur'an'ın ortaya koyduğu iman esasları ve İslam'ın en büyük maksatları küçük sürele yerleştirilerek her bir sure küçük bir Kur'an-ı Kerim hükmüne getirilmiştir. Bununla beraber her surenin bir ana maksadı vardır.⁹²

1. Surenin İsmi

Mürselat Suresi, ismini surenin başındaki “*ve'l-mürselâti urfen*” diye yemin edilen ifadeden almıştır ki, “*Andolsun ardarda gönderilenlere*” anlamına gelir.⁹³ Tefsirlerde ve Buhârî'nin bir rivâyetinde sure, başındaki vav harfi ile birlikte “*Ve'l-Mürselât*” şeklinde isimlendirilmiştir.⁹⁴ Ayrıca “*Ve'l-Mürselâti urfen*” adıyla da anılmaktadır. Hz. Peygamber (Sallallahu aleyhi ve sellem) “*el-Mürselât*” ve “*ve'l-Mürselâti urfen*” şeklinde isimlerdirmiştir. Hz. Osman'ın mushafında *el-Mürselât* ismiyle geçmektedir. İctihadi olarak *el-Mu'sırat*, *et-Tesa'ül* isimleri de verilmiştir. Sure'ye “*Urf suresi*” de denmektedir.⁹⁵

2. Surenin Tarihiyle ve Sebebi Nüzülü İle İlgili Nakledilen Rivayetler

Cumhura göre sure Mekke'de nazil olmuştur. Ancak İbn Abbas, Katâde ve Mukatil'den “*Onlara, rükû edin denildiği zaman rükûa varmazlar*”⁹⁶ âyetinin Medenî âyetlerden olduğu rivâyet edilmiştir. Hümeze suresinden sonra, Kaf suresinden önce Mekke'de Mina'da nazil olmuştur.⁹⁷ Suudi Arabistan idaresine geçinceye kadar Mina'da bu surenin nazil olduğu yer anısına Mescid-i Hayf'ın yanında Mürselat

⁹² Faruk Tuncer, “*Hakka Suresi Üzerine Düşünceler*”, Yeni Ümit Dergisi, sy. 33, s. 32.

⁹³ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsiru'l-Münir*, Beyrut 1991, 15/295.

⁹⁴ Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân, el-Mürselât*, 77/1, 2, 4.

⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dili Kur'an Dili*, İstanbul, feza gazetecilik, 8/474.

⁹⁶ Mürselât 77/48.

⁹⁷ Şevkânî, V, 411.

Mescidi vardı.

Humeydî, surenin nüzülü ile ilgili olarak Abdullah ibn Mes'ûd'dan şu rivayeti kaydetmiştir. Allah'ın Rasûlü (Sallallahu aleyhi ve sellem) ile bir mağarada idik. “*Ve'l-Murselâti urfen*” nazil oldu. Ben, Rasûlullah'ın ağzından onu dinleyip ezberledim. Hz. Peygamber daha onu okumayı yeni bitirmişti. Tam olarak hatırlamıyorum “*Bundan sonra hangi söze inanacaklar*”?⁹⁸ yahut “*Onlara rükû edin denildiğinde rükû etmezler.*”⁹⁹ ayetine gelmişti ki birden bir delikten yılan çıktı. Hz. Peygamber: “*Onu öldürün.*” buyurdu ve fakat yılan elimizden kaçtı (kurtuldu) ve başka bir deliğe girdi. Hz. Peygamber (Sallallahu aleyhi ve sellem): “*Siz onun şerrinden, o da sizin şerrinizden korundu (kurtuldu)*” buyurdular.¹⁰⁰ Kurtubî hadisin Müslim tarafından İbn Mes'ûd'dan rivâyetle tahrir edilmiş olduğu ve İbn Mes'ûd rivâyetinde surenin nüzulünün Cin gecesi gerçekleştiği ayrıntısına da yer verilmiştir.¹⁰¹ İbn Kesir, bunun Mina'daki bir mağara olduğunu kaydeder.¹⁰² Mürselat Suresi'nin Mina'da indiği ve bunun anısına Mina'da “*Mescid-i Mürselat*” adında bir cami yapıldığı rivayetlerde geçmektedir.

“*Onlara: Rükû edin denildiği zaman rükûa varmazlar*”¹⁰³ ayeti de İbnu'l-Münzir'in Mücâhid'den rivayetinde Sakîfliler hakkında nazil olmuştur. Hz. Peygamber (Sallallahu aleyhi ve sellem) onlardan Müslüman olmalarını isteyip namazı emredince: “*Biz eğilmeyiz (rükû etmeyiz) çünkü eğilmek bizim için bir aşağılık sebebidir*” demişler. Hz. Peygamber (Sallallahu aleyhi ve sellem) da “*Kendisinde rükû olmayan dinde hayır yoktur.*” buyurmuşlar ve işte bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil olmuştur. Buna göre bu âyet-i kerime medenîdir.¹⁰⁴

3. Surede Zikredilen Belli Başlı Konular

Kur'an'ın genelde dört temel maksadı vardır. Bunlar, tevhid, peygamberlik, haşır, ibadet ve adalettir. Mekki surelerde ekseriyet itibariyle Allah'a ve ahirete iman esasları vurgulanmaktadır. Mürselat suresinde de bu iki temel esas üzerinde

⁹⁸ Murselat 77/50.

⁹⁹ Murselat 77/48.

¹⁰⁰ Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân, el-Mürselât, 77/1.2.4.*

¹⁰¹ Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul, Çağrı yy, 2/930.*

¹⁰² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim, Beyrut 1978, 3/320.*

¹⁰³ Murselat 77/48

¹⁰⁴ Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul, 2/930.*

durulmaktadır.

Sure elli ayet olup ilk ayetlerinde kâinattaki bir takım önemli işlere ve onları yerine getiren melaikeye dikkat çekilir. Allah'ın üstün kudretine deliller getirilir. Bu üstün kudret sahibinin, insanları diriltmeye de kadir olduğu vurgulanır. Dini ve ahireti yalan sayanların feci akıbetleri tekrar tekrar ihtar edilir.¹⁰⁵

Sure kıyamet gününün gerçekleşeceğine ve kâfirlerin azaba uğratılacağına dair rüzgârlara ve meleklerle yemin ederek başlamaktadır. Azabın alâmetleri ve vakti belirtilmektedir. İlâhi kudretin ve vahdaniyetin bazı delilleri kaydedilmektedir.¹⁰⁶ (Mürselât 1–15)

Daha sonra insanların ölümden sonra diriltilmesine dair ilâhi kudretin bazı delilleri zikredilmektedir. Bu deliller birtakım ümmetlerin helak edilmesi, insanların yaratılması, yeri sağlamlaştırmak için yüce dağların dikilmiş olmasıdır. Sure aynı şekilde kâfirlerin benzeri bir ceza ile tehdit edilmesini, yalanlayıcıların gerek kendi nefislerindeki, gerek yeryüzü mahlûkatındaki Allah'ın nimetlerini inkâr etmelerine karşı azarlandıklarını da görüyoruz.¹⁰⁷ (Mürselât 15–28)

Sure, son bölümlerinde ahiret âleminde kâfirlerle müminlerin hallerine ve kâfirlerin birtakım amellerinden dolayı kınanmalarına yer vermektedir. Daha sonra günahkârların akıbeti belirtmekte, kâfirlerin azabını, küçük çocukların saçlarını ağartacak şekilde nitelendirmektedir. Daha sonra takva sahibi müminlerin nimetleri, ebedîlik cennetlerinde onlara verilecek türlü türlü ikram, ihsan ve lutuflar anlatılmaktadır.¹⁰⁸ (Mürselât 30–45)

Sure, kâfirleri işledikleri birtakım ameller dolayısıyla azarlayarak ve Allah'a ibadetten yüz çevirmelerinin sebebini -ki o da tuğyan, yani haddi aşmak ve günahkârlıklarıdır- açıklayarak sona ermektedir: “*Ey kâfirler! Yiyin, azıcık zevkedin bakalım. Gerçek şu ki siz mücrimsiniz!*”¹⁰⁹ (Mürselât 45–50)

Surede kıyamet günü ve dehşetini pekiştirme, kâfirlere korkunç sonlarını hatırlatma, mü'minlerin sonlarını övme söz konusudur. Üslubu ise sanatsal nesir

¹⁰⁵ Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, İstanbul 2004, Işık yy, s. 579.

¹⁰⁶ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, 15/295–296.

¹⁰⁷ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, 15/295–296.

¹⁰⁸ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, 15/295–296.

¹⁰⁹ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, 15/295–296.

özelliğine sahiptir. Bazı bölümlerinde yalanlayanlara yönelik hitapla beraber, belirli bir şahsın tavrını içermiyor. Surenin bölümleri birbirine bağlı, dengelidir. Ayetlerin konu bütünlüğü arz etmesi bir defa da indirildiğini söylemeye götürmektedir.

Seyyid Kutub'a göre; Mürselat Suresinde anlatılan meseleler, insan psikolojisine doğrudan doğruya etki eden meselelerdir.¹¹⁰ Bu sure keskin parıltıları, ani açılıp kapanan sahneleri, bıraktığı şiddetli tesirleriyle sanki yakıcı ateşten bir kamçıdır. Korkutucu hükümleriyle kalpleri olduğu yerde durdurur, sorduğu soruları, inkârcılara cevapları ve ağır tehditleriyle kalpleri birer zehirli ok gibi delip geçer. Sure, dünya ve ahiret sahneleri, kâinat ve nefsin hakikatleri, azap ve korku manzaraları sunmaktadır. Her sahne ve manzaranın sonunda günahkâr kalplere sanki ateşten bir darbe indirilmesine şöyle buyrulur: “Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!”¹¹¹ Kıyamet günü onların hali içler acısıdır.¹¹²

Mürselât suresinde âyetler ve fasılalar kısa ve son derece seridir. Kafiyeleli çeşitlidir. Her âyet demetinin ayrı bir kafiyesi vardır. Âyetlerin bazılarında kafiyeleli tekrar edildiği görülür. Bu kafiye, fasıla ve kesintiler, hislerde ayrı bir tesir ve şiddet uyandırır. Tesirin biri kaybolmadan diğeri başlar.¹¹³

4. Surenin Önceki Sureyle Münasebeti

Mürselât suresinden önce yer alan İnsan (Dehr) suresinin son kısmı, Allah'ın müminlere cenneti, kafirlere de cehennemi haber vermesiyle sona ermektedir. Mürselât suresi ise kâfirlerin inkâr ettikleri ve Allah'ın birer âyeti olan melek, rüzgâr, bulut, peygamber ve Kur'an'a yemin ederek başlamaktadır.¹¹⁴

Bu itibarla surenin önceki sure ile ilişkisi üzerine şunlar söylenilebilir.

1- Yüce Allah bundan önceki surenin sonlarındaki “*dilediğini rahmetine sokar. Zalimlere gelince onlar için çok acıklı bir azap hazırlamıştır.*”¹¹⁵ buyruğuyla müminlere vaadde bulunurken, günahkâr zalimlere de tehditte bulunmuştur. Bu surenin başında ise müminlere yaptığı vaadi ve zalimlere de yaptığı tehdidi gerçekleştireceğine

¹¹⁰ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, XIV, 437.

¹¹¹ Mürselât, 77/15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49.

¹¹² Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, XIV, 437.

¹¹³ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, XIV, 437.

¹¹⁴ Ebu Bekr el-Beğavi, *Nazmü'd Dürer Fi Tenasübi'l-Âyati ve's-Süver*, Beyrut, 9/292.

¹¹⁵ Dehr, 76/31.

yemin etmekte, arkasından bunun vaktini ve alâmetlerini de: “*Yıldızlar söndürüldüğü zaman*” buyruğu ile dile getirmektedir.

2- Yüce Allah, İnsan suresinde kâfirlerin ahiretteki hallerinden çok az söz etmekte, müminlerin hallerini ise geniş geniş anlatmaktadır. Mürselat Suresinde ise durum tam aksinedir. Kâfirlerin nitelikleri uzun uzadıya anlatılırken, müminlerin niteliklerinden özetle söz edilmiştir. Böylelikle her iki sure arasında bir denge sağlanmış olmaktadır.¹¹⁶

5. Surenin Fazileti Hakkında Nakledilen Rivayetler

İmam Ahmed de İbn Abbas’tan rivâyet ettiğine göre, annesi Peygamber (Sallallahu aleyhi ve sellem)’in akşam namazında: “Andolsun ardarda gönderilenlere” diye (Murselât) suresini okuduğunu dinlemiştir.¹¹⁷

Buhari ve Müslim’in İbn Abbas’tan rivâyetine göre Ümmül-Fadl kendisinin: Mürselat Suresini okuduğunu duyunca şöyle demiştir: Evladım! Bu okuyuşunla bana şunu hatırlattın: Şüphesiz bu benim Rasulullah (Sallallahu aleyhi ve sellem)’den akşam namazında okuduğunu duyduğum son suredir.”¹¹⁸

6. Surenin Türkçe Meali

- 1- İyilik için birbirinin peşinden gönderilenler,
- 2- Esip savuranlar,
- 3- Tohumları yaydıkça yayanlar,
- 4- Hakla batılı, doğru ile eğriyi ayıranlar,
- 5,6- Hak sahiplerine özür yahut haksızları tehdit için vahyi getiren melekler hakkı için:
- 7- Size vâd edilen mutlaka gerçekleşecektir.
- 8- Yıldızların ışığı söndürüldüğü vakit,
- 9- Gök yarıldığı zaman,
- 10- Dağlar parçalanıp savrulduğu zaman,
- 11- Resullere ümmetleri hakkında şahitlik vakitleri belirlendiği zaman; beklenen kıyamet kopmuştur.

¹¹⁶ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, 15/295–296.

¹¹⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 338.

¹¹⁸ Buhari, “*Ezan*” 98; Müslim, “*Salat*” 173.

- 12- Bunlar hangi güne ertelendiler?
- 13- “Hüküm gününe”
- 14- “Hüküm günü” nedir bilir misin?
- 15- Hakkı yalan sayanların o gün vay haline!
- 16- Biz (o peygamberi yalan sayanlardan) öncekileri yok etmedik mi?
- 17- Sonra gelenleri de onların ardına takarız.
- 18- İşte suçlu kâfirlere biz böyle davranırız.
- 19- Hakkı yalan sayanların o gün vay haline
- 20- Biz sizi basit bir sudan yaratmadık mı?
- 21,22- Sonra da meniyi belirli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik.
- 23- Biz işte böyle taktir ettik. Ne güzel taktir ederiz biz!
- 24- Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!
- 25,26 Gerek diriler gerekse ölüler için yeri biz toplanma yeri kılmadık mı?
- 27- Orada sağlam dağlar yarattık ve size tatlı bir su ihsan ettik.
- 28- Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!
- 29- Nankörlere ise şöyle denilir “haydi durmayın girin yalan saydığımız ateşe”
- 30- Üç kola ayrılmış gölgeye gidin.
- 31- Gidin ama o sizi ateşten korumaz, gölgelik olmaz.
- 32- O, birer saray gibi kıvılcımlar atar.
- 33-O kıvılcımlardan her birisi sanki deve yavrusudur.
- 34 Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!
- 35- Bugün kâfirlerin konuşamayacağı bir gündür.
- 36-Kendilerine konuşma hakkı verilmez ki özür dilesinler.
- 37- Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!
- 38-Bu gün karar ve hüküm günüdür. Sizi de önceden gelmiş olanları da bir araya topladık.
- 39- İşte hepiniz bir aradasınız. Kurtulmak için bir düzeniniz, bir hileniz varsa hiç durmayın derhal uygulayın.
- 40- Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!
- 41- Allah’a karşı gelmekten sakınanlar o gün gölgelikler altında ve pınar başlarındadırlar.
- 42- Arzu ettikleri her meyveyi bulurlar.

- 43-Dünyada yaptıklarınızdan dolayı afiyetle yiyin ve için.
44- Biz iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız.
45-Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine.
46- Ey kâfirler yiyin azıcık zevk edin bakalım gerçek şu ki siz mücrimsiniz.
47- Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine.
48- Onlara: haydin boyun eğin Allah’a denildiğinde boyun eğmezler.
49- Hakkı yalan sayanların vay hallerine!
50- Artık bu Kur’ân’a inanmasalar, hangi kitaba inanırlar acaba!¹¹⁹

7. Surede Tekrarlanan Ayet

Mürselât suresinde on defa tekrar edilen “*Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine*” (*veylün yevmeizin lil-mükezzibin*) ayetindeki “veyl” kelimesi, “leyl” vezninden gelip kelime olarak helak ve şiddetli azap anlamlarına gelmektedir.¹²⁰ Bir belanın ortaya çıkması zamanında dehşet ve kötülüğü ifade etmek için dilimizdeki “vay, yazık” kelimeleri gibi “*kaygılı olma*” ve “*dehşete düşme*” makamında kullanılır. Bu manaya göre, “*vay haline!*” yahut “*yazık, yazık*” demek anlamına gelir. Biz bunları “*acıma*” ve “*esef etme*” manasında da kullanırız. Bir de veyl, uçuruma yuvarlanmak, çok üzüntü duymak, helak olmak ve zarar etmek manasında da kullanılır. “Veyl ona”, helak oldu veya helak olsun” demektir. Öte yandan Veyl, cehennemde bir vadinin veya kapının da ismi olarak da ifade edilmektedir.¹²¹

Bu üslubun Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde kullanıldığı görülür.

“*Eksik ölçenlere yazıklar olsun!*”(*veylün li’l-mutaffinin*)¹²² ayetindeki veyl kelimesi, helak anlamına yani eksik tartanlara artık helak ve azap gerçek oldu anlamında kullanılmıştır. “*Alaya alanlara yazıklar olsun!*”¹²³ âyetinde de alay edenlerin helake ve azaba müstahak oldukları ifade edilmektedir.

Hadislerde ise veyl kelimesi, cehennemde bir vadinin ismi olarak kullanılmaktadır. Ebu Said el-Hudri’nin rivâyet ettiği “*veyl cehennemde bir kuyudur*” hadisinde kuyu anlamında kullanılmıştır. Hadislerde “veyl” kelimesi yazık olsun, helak

¹¹⁹ Suat Yıldırım, *Kur’an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, 29/579.

¹²⁰ İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, “vyl” md. XII, 737.

¹²¹ Elmalılı, *Hak Dili Kur’an Dili*, 8/480.

¹²² Mutaffifin, 83/1.

¹²³ Hümeze, 104/1.

olsun anlamında kullanıldığı yerler vardır. Taberi surede geçen “veyl” kelimesini cehennemdeki bir derenin ismi olarak değerlendirmiştir. İbn Kesir ise, veyl “*Allah’ın ahirette kâfirlere vereceği azaptır*” der ve bu kelimenin cehennem’de bir dere olduğu görüşünü kabul etmez.¹²⁴

Veyl kelimesi ile ilgili üç görüş vardır. İbn Mesud’a göre veyl, cehennemde bir kuyudur. Kelbi’ye göre veyl şiddetli azap demektir. Ferra’ya göre veyl, şeytan için üzüntü demektir.¹²⁵

Bu ayetteki “o gün”, surenin baş tarafında da temas ve tasvir edilen korku verici kıyamet günü, yani ceza/karşılık günüdür. Çünkü yalanlayanlar o gün elim bir ceza ile karşılık göreceklerdir.

Bu ayette bir vaid ve tehdit söz konusudur ve yalanlayanlara tahsis edilmiştir. Çünkü hakkı yalanlamayı her şey takip eder; bütün masiyet/isyan hasletleri ona tabidir, yalanlama, hakka muhalif olan sözde ve fiilde olabildiği halde, Mutasavvıf müfessir Tüsteri, “Mükezzibin” kelimesini şu şekilde açıklar. “Vay haline o gün, hakikatsiz olarak bir davayı iddia edip de davasının kendisini herkesin gözü önünde yalanlayacağı kimselere.” Kuşeyri ise yalanlayanları, tasdik konusunda zahir ve batınları birbirine eşit olmayanlar diyerek tanımlar.

Yine bu ayet üzerindeki iki tevcihe göre, buradaki yalanlayanlar (mükezzibin) ifadesi, ya Kur’an’ı yalanlayanlar anlamında siz zamiri yerinde, ya da bütün yalanlayanlar hakkında kullanılmıştır.

¹²⁴ İbn Kesir, *Tefsirü'l- Kur'an'il-Azim*, 8/298.

¹²⁵ İbn Manzur, *Lisanü'l-arab*, “vyl” md. XII, 737.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜRSELAT SURESİNDE TEKZİBİN ANALİZİ

1. Surede Tekzib ve İnkârın Ele Alınış Keyfiyeti

Bu surede yukarıda incelemiş olduğumuz yalanlama ile ilgili “*Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine*” (*veylün yevmeizin lil-mükezzibin*) ayeti, -surenin giriş kısmından itibaren- bir kısım hususların anlatılmasının akabinde yer almakta ve bundan sonra da yine farklı bir kısım anlatımların akabinde tekrar edilmek suretiyle on yerde zikredilmektedir.

Tekrar, bir şeyi peyderpey iade etmek ve yenilemek manasına gelmektedir. Bir şeyin birden fazla ortaya çıkmasıdır.¹²⁶ Tehanevi’ye göre “bir şeyi belli aralıklarla aynen söylemek” demektir.¹²⁷ Terim olarak ise tekrar, manayı pekiştirmek maksadıyla, sözü aynısı veya müradifi ile tekrar söylemek demektir.¹²⁸ Tekrar lafzi veya manevi olmak üzere iki türlü yapılmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de bir kelime veya bir âyet bazen de bir kıssanın tekrar edildiği görülür. Bu tekrarların sebebini vaziyet ve gereklilikte aramak gerekir. Arap dili ve edebiyatında tekrar, lüzumlu ve gereklidir. Onlar tekrarları itnab, tehvil, te’kid, tahvif, tefeccu gibi durumlarda kullanırlardı.¹²⁹ Kur’an-ı Kerim farklı amaçlar için tekrarı kullanmıştır. Kur’an-ı Kerim bir hakikate davet kitabı olduğundan dolayı; davet ve tebliğ halkasında bütün insanlık ve onların içinde ise çok değişik mizaçlar olduğundan, farklı üsluplarla ve tekrara yer vererek meseleleri anlatmıştır. O, aynı zamanda dua ve zikir kitabı olduğundan dolayı dua ve zikir de ancak tekrarlarla nurlanır. Herkes Kur’an’ın hepsini okuyamaz ama bir suresini okuyabilir. Onun için Kur’an’ın bütün sureleri kendi içinde bir Kur’an’dır. Her sure küçük bir Kur’an-ı Kerim haline getirilmiştir. Bu amaçla zahiri bir tekrara yer verilmiştir. Her surenin bir çerçevesi bir maksadı vardır. Âyetler ve kıssalar surelere konu bütünlüğüne göre yerleştirilmiştir ve unutulmaması gereken konuları zihinlere yerleştirmek için tekrara yer verilmiştir.¹³⁰

Mekke’deki Kureyş müşriklerinin Hz. Peygamber ve İslama karşı gösterdikleri

¹²⁶ el-Cürçani, *et-Tarifât*, İstanbul 1998, s. 41.

¹²⁷ et-Tehanevi, *Keşşafu İslahati’l-Fünun*, c. 3 s. 1237.

¹²⁸ Bedretin ez-Zerkeşi, *el-Burhan Fi Ulumi’l-Kur’an*, Beyrut 1991, X/3.

¹²⁹ Mahmud b. Hamza b. Nasnü’l Kermani, *Esraru’t-Tekrar Fi’l-Kur’an*, Tah. Kadir Ahmet Ata, Kahire 1396, s. 213.

¹³⁰ Ahmet Bedir, *Kur’an-ı Kerim Tarihi*, Şanlıurfa 2000 s.62

mukavemet, husumet, yaptıkları işkence ve eziyetler ortadadır. Onların putperestlik ve şirk hususundaki ısrarlarına cevap olarak verilen tenbih ve vaadlerin ehemmiyetini yükseltmek, ifade ve hükümlerin kuvvetini artırmak için âyet ve kelimelerin tekrar edilmesinden daha tabii bir şey olamaz. Kur'an-ı Kerim Arapların alışık oldukları bu yöntemi daha güzel ve daha cazip bir şekilde kullanmıştır.¹³¹ Arapça'da gelenek olarak bir sözün tekrarı onun gücüne ve ehemmiyetine işaret eder.

Said Nursi'ye göre Kur'an'daki tekrarların çeşitli hikmetleri vardır. Bu hikmetler şunlardır. 1. takrir ve te'kid. 2. Kur'an okuyana kolaylık sağlamak. 3. ihtiyaçların tekrarlanmasına uygunluk. 4. Temellerin sağlamlaştırılması. 5.Üslup zenginliğinin gösterilmesi 6. Kur'an'ın maksatlarını ifade etme.¹³² Bu hikmetler için Kur'an'da tekrarlara yer verilmiştir.

Kur'an'da ayetler bazen bir sure içerisinde, bazen değişik surelerde tekrar edilir. Bizim çalışmamızda inceleyeceğimiz Mürselat Sure'sinde ise "*hakkı yalan sayanların vay hallerine! (veylün yevmeizin lil-mükezzibin)*"¹³³ âyeti on defa tekrar edilmektedir. Surenin başından itibaren yalanlayanlardan bahsetmesi ve bir de bu âyetin on defa tekrarlanması önem arz etmektedir.

Biz de kendi dilimizde önemli gördüğümüz konuları tekrar ederek anlatırız. Tekrar, dillerde önemli bir anlatım yöntemidir.

Bu tekrarlarla inkar eden insanların kıyamet günü karşılaşacakları durum ve açıklı halleri tekrar tekrar gözler önüne serilerek yalanlamalarından ve inkarlarından vazgeçmeleri istenmektedir.¹³⁴ Seyyid Kutub, surede tekrar edilen "hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine" âyetiyle alakalı şu değerlendirmeyi yapar. "Bu âyet, surede süratli geçen, son derece tesirli ve ani parıltılı sahnelerde en uygun şekilde tekrarlanır. Bu ehemmiyetli tekrarlar, Rahman suresindeki Allahın kullarına bahşettiği her nimetin zikrinden sonra tekrarlanan "*Allahın hangi nimetini yalan sayacaksınız?*" âyetinde ve Kamer suresinde her azap âyetinden sonra tekrarlanan "*Azabım ve uyarım nasılmış?*" âyetinde olduğu gibi manaya ayrı bir güzellik ve başka bir letafet

¹³¹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara 1979, s.173

¹³² Ahmad Khalid Shukri, "Risale-i Nura Göre Kur'an'daki Tekrarların Hikmeti", Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu, İstanbul 1998 Sözler yy. s. 487.

¹³³ Mürselât 77/15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49.

¹³⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s.173.

katmaktadır.”¹³⁵

Bu suredeki tekzipte ilgili olan ve on defa tekrar edilen bu ayette yalanlayanlar (mükezzibin) kelimesi mutlak bırakılmış ve neyin hangi sebeple yalanlandığı açıkça belirtilmemiştir.

Bazı müfessirler bu ayetin surede sadece tekid ve takririn daha ziyade olması maksadıyla zikredildiği görüşündedirler. Tekid için tekrar arap dilinde güzel karşılanmakta ve yaygındır. Diğer pek çok müfessir ise öncesinde farklı şeyler zikredilmiş olması dolayısıyla tekrarlanan bu ayette mutlak tekrarın olmadığı, yani ayetin her seferinde farklı bir anlamı ifade ettiği görüşünü benimserler. Buna göre tekrarlanan bu ayetten önceki pasajlarda tasdiki gerektiren farklı hususlar bulunmaktadır ve tekziple ilgili her ayette de vaid ve tehdid bu hususları yalanlamaya karşı gelmiştir.¹³⁶ Bu müfessirler geçen her pasajın akabinde yer alan tekzipte ilgili ayeti bu çerçevede anlamlandırmaya çalışırlar.

Büyük müfessir Elmalılı bu konuda şöyle der: “Mükezzibin” (tekzib edenler, yalanlayanlar) kelimesinin her ayette tekrarlanmadan önce geçen konunun ifade ettiği mânâyâ göre düşünülmesi gerekir. Mesela birinci geçtiği yerde hüküm gününü, ikincide suçlulara yapılacak azabı, üçüncüde Allahın ilmini ve gücünü, dördüncüde ise insanoğlunun muhtaç ve sınırlı bir güce sahip olduğunu, ilahi kudretin her şeyi kapladığını ve Allahın nimetini inkar manaları ile ilgilidir.¹³⁷

İkinci görüşe göre diğer bir açılım ise şöyledir: bu ayetlerde belirtilen azab (el-veyl) tekzipleri miktarınca yalanlayanlar arasında taksim edilmiştir, zira herhangi bir şeyi yalanlayan her bir kimse için, başka bir şeyi yalanlamasıyla maruz kalacağı azabın dışında bir azabı olur. Kişinin nice yalanladığı şeyler vardır ki başkasını yalanlamaktan daha büyüktür. Böylece o kişiye o tekzip miktarınca azap taksim edilir.¹³⁸

Biz de temelde ikinci görüşü benimsemekteyiz. Ancak bunun yanı sıra, bu suredeki tekrarlara, daha önce temas etmiş olduğumuz yalanlamanın sebepleri açısından da bakılabileceği kanaatindeyiz. Şöyleki, insanların dini mülahazalarını hariç tutarsak, kişi ya korkudan, ya cehaletinden, ya menfaatinden, ya da basit ve tutarsızlığından yalanlar ve dini inkâr eder. Bu ayetlerin konular anlatılıp her pasajın sonunda tekrar

¹³⁵ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, İstanbul 1984, XIV, 437.

¹³⁶ Bkz İbn Atiyye el-Endelusi, *el-Muharrarü'l-veciz*, Beyrut 1993, V,418.

¹³⁷ Elmalılı, *Hak Dili Kur'an Dili*, 8/480.

¹³⁸ Kurtubi, *el-Cami'li Ahkami'l-Kur'an*, II, 211.

edilmesi bu gerekçelere dayandırılarak da anlaşılabilir. Yalanlamanın sebepleri görülerek tekrarın manası daha iyi anlaşılır.

Mürselat Suresinde “*Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!*” diyerek yalanlayanları kınayan ve doğru yolu gösteren ayetler, yalanlayanları kınarken onların içinde bulunduğu durumu dikkate alarak irşatta bulunmuştur. Bu nedenle, bu ayetler kanaatimizce, düşünmeyerek yalanlayanlara düşünmesini tenbih ederek; kibirden dolayı inanmayıp yalanlayanların, kibrini kırarak ve azapla korkutarak; menfaatinden dolayı inkâr edenin önüne cennetleri sererek, korkmalarından dolayı yalanlamaya ve inkara gidenlere esas korkulacak olanın cehennem olduğunu hatırlatarak yalanlamalarından ve inkarlarından caydırmaya çalışmıştır.

Seyyid Kutub ve Fahreddin Razi sure hakkında genel bilgileri kaydedip sureyi on bir pasaja ayırarak tefsir ederler. Sonuncusu hariç her pasajın sonunda “*Hakkı yalan sayanların o gün vay haline!*”¹³⁹ âyeti tekrar edilmektedir. Biz de bu pasajları ve tekzipte ilgili tekrar eden ayetleri müfessirlerin açıklamalarına ve kendi yorumlarımıza göre tahlil etmeye çalışacağız.

2. Mürselat Suresinin Bölümlerinin Yalanlama Bağlamında Tahlili

2.1. Surenin Girişi

İyilik için birbirinin peşinden gönderilenlere (ve'l-mürselati urfen), Esip savuranlara(ve'l-asifati asfan), Tohumları yaydıkça yayanlara(ven-naşirati neşran), Hakla batılı, doğru ile eğriyi ayıranlara (fe'l-farikati farkan), Hak sahiplerine özür yahut haksızları tehdit için vahyi getiren meleklerle yemin olsun ki, Size vâdedilen mutlaka gerçekleşecektir. (Mürselat 1-7)

Sure, beş şeye yemin edilerek başlamaktadır. Müfessirlerden bazılarına göre bu beş şeyden maksat, rüzgârlar yahut melekler veya peygamberliktir.¹⁴⁰ Bazılarına göre ise ayrı ayrı beş varlıktır. Bunlar da melekler, rüzgârlar, Kur'an-ı Kerim âyetleri, peygamberlerin gönderilişleri, insanların kalplerine gelen teşvik edici hallerdir.¹⁴¹

Taberi, surenin başında bulunan ve Allahın varlığını ve kudretini anlatan ifadeleri herhangi bir şekilde kayıtlamanın uygun olmadığını, onu genel anlamda almanın daha uygun olacağını kaydeder. Bu nedenle ilk âyette zikredilen “*ve'l-*

¹³⁹ Mürselât, 77, 15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49.

¹⁴⁰ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, s.299.

¹⁴¹ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, s.299.

mürselâti urfen (birbirinin peşinden)”den maksadın, rüzgârlar, melekler peygamberler ve aynı zamanda kıyamete kadar islâmı tebliğ eden ve edecek olan tebliğcileri kapsayacağını söylemenin daha uygun olduğunu ifade eder. Aynı şekilde, 3. âyetteki “*en-nâşirât (Yayanlar)*”dan maksadın bulutları yayan rüzgârlar, yeryüzünü sulayan yağmurlar ve amel defterlerini yayan melekler olabileceğini kaydeder. Yine 4. âyetteki “*ayıranlar*”dan maksadın ise, hak ile batılın arasını ayıran her şey olabileceğini belirtir.¹⁴²

Razi’ye göre burada üzerine yemin edilen beş varlıktan maksat, Kur’an-ı Kerim’dir.¹⁴³

Elmalılı’ya göre ise ilk beş âyetin başında yer alan “vav” yemin içindir. Bu yeminlerin cevabı yedinci âyette gelmektedir.¹⁴⁴ Burada da Saffât ve Zâriyat surelerinde olduğu gibi *el-mürselât*¹⁴⁵ (gönderilenler), *el-âsıfat*¹⁴⁶ (büküp devirenler), *el-naşirat*¹⁴⁷ (yayanlar), *el-farikat*¹⁴⁸ (ayıranlar) ve *el-mülkiyat*¹⁴⁹ (bırakanlar) şeklinde bazı hususlara yemin edilmiştir. Burada kendilerine yemin edilenler, bu sıfatlarla nitelenen şeylerdir. Kendileri zikredilmeyerek sıfatları zikredildiği için, bunların ne olduğunun tayinde ihtilaf edilmiştir. Hepsinin aynı şey olması ihtimali olduğu gibi melekler, rüzgârlar, Kur’ân âyetleri, peygamberlerin gönderilişleri, insanların kalplerine gelen teşvik edici haller gibi farklı cinste şeyler olması ihtimali de vardır. Bunlardan en açık olanı, hepsinin ruhanî kuvvetler olmak üzere melekler olması ve hepsinin Allah tarafından gönderilmiş demek olan “mürselat” unvanına dâhil bulunmasıdır. Ancak bütün bunlar, yaptıkları işler göz önüne alınarak kısımlara, sınıflara ayrılabilir. Asıl maksat da bunların kendilerini anlatmak değil, âlemdeki değişimleri ifade eden fiillerini anlatmaktır.¹⁵⁰ Başında “fâ” harfi ile zikredilenlerde fiilleri arasında bir sıralama bulunduğu, “vav” ile zikredilende ise bir sıralama gerekli olmadığına dikkat çekilmektedir. Mesela “büküp deviren” anlamındaki âsıfat kelimesinin başında “fâ”

¹⁴² et-Taberi, *Camii’l-Beyan an Tevili Ayi’l-Kur’an*, Beyrut 1405 h, 8/532,533.

¹⁴³ er-Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, 22/371,372,373,374.

¹⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dili Kur’an Dili*, 8/478.

¹⁴⁵ Mürselât, 77/1.

¹⁴⁶ Mürselât, 77/2.

¹⁴⁷ Mürselât, 77/3.

¹⁴⁸ Mürselât, 77/4.

¹⁴⁹ Mürselât, 77/5.

¹⁵⁰ Elmalılı, *Hak Dili Kur’an Dili*, 8/478.

bulunduğu için bu husus, “gönderilmeden” sonra yapılan bir iştir. Fakat “yayma” işinin “büküp devirme” işinden sonra yapılmış olması gerekmez. Yayma işi, büküp devirme ile beraber de yapılabilir, ayrı da yapılabilir. Aynı sınıfın işi olabileceği gibi, ayrı bir sınıfın işi de olabilir. Fakat başlarında “fa” bulunduğu için ayırmak yaymadan, öğüt bırakmak da hepsinden sonra yapılacak demek olur.¹⁵¹

Seyyid Kutub’a göre sureye girişten itibaren hava gergindir. Meleklerin ve rüzgârların anlatımında bu durum kendini gösterir. Allahın kanunu gereğince “*İyilik için birbirinin peşinden gönderilenlere (meleklerle)*”¹⁵², “*Esip savuranlara (rüzgârlara)*”¹⁵³, “*Tohumları yaydıkça yayanlara*”¹⁵⁴, “*Hakla batılı, doğru ile eğriyi ayıranlara, Hak sahiplerine özür yahut haksızları tehdit için vahyi getiren meleklerle yemin olsun ki*”¹⁵⁵ şeklinde bir başlangıç surenin umumi havası ve muhtevasıyla tam tamına uyuşmaktadır. Kur’an’ın bu hususta, bazı surelerde bu tarz ve bu kuvvette sahneler seçmesinde ve tasvirinde kendine mahsus bir yolu vardır.¹⁵⁶

Allah bu surenin yedinci ayetinde, vaat ettiği ahiret hayatının vuku bulacağını yeminle bildirmektedir. Üzerine yemin edilen varlıklar, gaybın meçhullerinden, gizli kuvvetlerinden, bu kainatta ve beşer hayatında mühim yeri olan mevzulardandır. Müfessirler bunlarda ihtilafa düşmüşlerdir. Seyyid Kutub’a göre yemin ifadelerinin böyle gaybi varlıklardan seçilmesi korkutma mülâhazasındandır. Surenin başında yemin edilen varlıklarla ilgili ihtilaflar onun müphem olduğu ve müphemliğin ise asli unsurlardan biri olduğu ortadadır. Bunlar şuurda titreşimler bırakan ve tesiri devamlı uyarıcılarıdır. Bu titreşimler ve uyarılar, ruhta surenin mevzuu ve gayesi ile ilgili en münasip tesirleri meydana getirir. Bundan sonra surenin her bir âyeti sarsıcıdır. Surede bir kimsenin yakasına yapışıp da onu şiddetle sarsmak ve işlediği günahlardan veya inkâr ettiği hakikatlerden sorguya çekmek sonra da onu tehdit ve vaat edilen azapla korkutmak için “*hakki yalan sayanların o gün vay hallerine*”¹⁵⁷ âyeti tekrar edilir.¹⁵⁸ Bundan sonra sure, bölüm bölüm şeklinde gelerek insanları tekzibten vazgeçirmeye

¹⁵¹ Elmahlı, *Hak Dili Kur’an Dili*, 8/478.

¹⁵² Mürselât, 77/1.

¹⁵³ Mürselât, 77/2.

¹⁵⁴ Mürselât, 77/3.

¹⁵⁵ Mürselât, 77/4, 5, 6.

¹⁵⁶ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli’l-Kur’ân*, XIV, 437.

¹⁵⁷ Mürselât, 77/15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49.

¹⁵⁸ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli’l-Kur’ân*, XIV, 438.

çalışır. Her bölüm sonunda “!”¹⁵⁹ âyeti tekrar edilir.

Dini yalan sayan insanların yalanlama sebeplerinden birisi, basiretsiz ve basit görüşlü olmalarından dolayı ahiretin vuku bulacağından şüpheye düşmeleridir. Kur’an âyetlerinde anlatılan gerçeklerin olmayacağı veya bunları gerçekleştirecek güç ve kuvveti tasavvur edememeleri onları yalanlamaya götürmektedir. Allah surenin hemen girişinde kendi güç ve kuvvetini bildiren varlıkların üzerine yemin ederek anlatmaktadır. Kıyametin vukuu esnasındaki bazı olayları yeminle, yalanlayan insanların akıllarına yaklaştırmaktadır.

Surenin başında Allah kıyametin gerçekleşeceğine dair yemin etmiştir. Mevzu kıyamettir. Müşriklere tasavvuru, vuku bulacağı haberi de çok ağır gelmektedir. Bundan dolayı Kur’an-ı Kerim bu mevzuu çeşitli yerlerde ısrarla onlara hatırlatmaktadır. Gözetilen gaye de bu hakikatleri kafalarına ve kalplerine yerleştirmektir. Bu meselenin usulüne göre ruhlarda yerleşmesine çalışılmıştır. Ahiret hakikatinin hayatlarının bütün safhalarını tanzim edecek imanın vazgeçilmez unsuru olduğu belirtilmektedir. Ahiret hayatına iman, semavi dinlerin temel esaslarından biri olduğu gibi insanın mutluluğunun da temelidir. Bu hayatta her şey ona döner ve hayatın her safhasındaki değerlerin ve ölçülerin düzeni bununla ilgilidir. İşte bu sebepten dolayı gerçekleşmesi kesin olan ebedi hayatın kalplere ve akıllara yerleştirilmesi üzerinde durulmaktadır.

Allah surenin başında kendi varlığına delil olan beş hususa yemin ederek insanların dikkatini kendine çekmektedir. İnsanlar ise bu yeminleri görmeden veya yemin edilen hususlara hiç dikkat etmeden inkâra sapmaktadır. Allah’ın varlığını ve kudretini takdir edememektedirler. Bundan dolayı Kur’an âyetleri, “size vaad olunan mutlaka gerçekleşecektir”¹⁶⁰ diyerek onları uyarmaktadır.

Surede tekzip olunan konuların birincisi Allah’ın varlığının ve kudretinin yalanlanmasıdır. Allah’ın ve onun göndermiş olduğu vahyin yalanlanması, yalanlamanın en büyüğüdür. Sure, yalanlayanları yalanlamalarından vazgeçirmek için yeminle başlar. Yalanladıkları Allah’ın kudretini onlara göstererek nasıl bir varlığı yalanladıklarını bildirir. Surenin bu bölümünde insanların tekzip ve inkârlarının ne derece vahim olduğuna dikkat çekilmekte ve sakınmaları ifade edilmektedir.

Tekzip edilen o Allah’tır ki, iyilik için birbirinin peşinden melekleri gönderen,

¹⁵⁹ Mürselât, 77/ 15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49.

¹⁶⁰ Mürselât, 77/7.

her zaman varlığını hissettiğiniz tohumları yayıp kâinatta doğal yollarla aşılarmaya neden olan rüzgârı gönderen, insanların doğruyu bulması için hakla batılı ayırıcı olarak peygamberleri gönderen ve bir de melekleri gönderen Yüce Yararıcıdır. Bu büyük hakikati tekzib edenlerin şunu çok iyi bilmesi gerekir ki, kendilerine vaat olunan kıyamet günü mutlaka gelecektir. Böylece sure basit kafalı ve fikri gelişmemiş insanları sahnedeki bölümlere nazar ettirerek yalanlamadan vazgeçirmeye çalışır.

2.2. Birinci Pasaj ve Tekzible İlgili Ayetin Zikir Sebebi

Yıldızların ışığı söndürüldüğü vakit, Gök yarıldığı zaman, Dağlar parçalanıp savrulduğu zaman, Resullere ümmetleri hakkında şahitlik vakitleri belirlendiği zaman; beklenen kıyamet kopmuştur. Bunlar hangi güne ertelendiler? “Hakkı yalan sayanların o gün vay haline!” (Mürselat 8-15)

Taberi’ye göre, bu dünyada Allah’ı, peygamberi ve ahiret gününü yalan sayanların durumu, Allahın, yarattıklarının arasında hüküm vereceği, haklıyı haksızdan ayıracağı, bir zümreyi cennete, diğerini de cehenneme sevk edeceği güne ertelenmiştir.¹⁶¹

Razi, 8-15. âyetlerin; kıyametin alametleri olan yıldızların söndürülmesi, göğün yarılması, dağların savrulması ve resullerin şahitlikleri vakti üzerinde dururken hakkı yalan sayan insanların dikkatlerini kıyamete ve onun alametlerine çektiğini söylemiştir.¹⁶²

Bu bölüm hüküm günüyle (kıyametle) ilgilidir. Yerde ve gökte cereyan edecek korkunç değişiklikler aksettirmekle insanlar korkutulmak istenmiştir. Yıldızların kararması, nurlarının sönmesi, semanın çatlaması ve ikiye bölünmesi, dağların pamuk misali atılması gibi olaylar gerçekleşecektir. Bu olaylar görünen kâinatın son derece gürültülü ve korkunç bir şekilde altüst olacağını göstermektedir. Bu olaylar insanların tasavvur gücünün üstünde olan olaylardır.¹⁶³

Bu âyetlerde kâinatta meydana gelecek bu olayların dışında, o güne bırakılan başka mühim bir hadise de haber verilmektedir. Allahın davetinin neticesi olarak bütün peygamberlerin olduğu bir sahnede insanlar, yerin ve göğün taşıyamadığı büyük sorumluluğun hesabını vereceklerdir. Bu bölümde insanlar kıyametin kopma anındaki

¹⁶¹ et-Taberi, *Camii’l-Beyan an Tevili Ayi’l-Kur’an*, 8/532, 533.

¹⁶² er-Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, 22/378.

¹⁶³ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli’l-Kur’ân*, XIV, 443.

olacak olaylarla ve peygamberlerinin önünde hesap verme sahnesi ile korkutulmuştur. Allahın ve peygamberlerin önünde hesap verme, inanmayan insanlar için psikolojik bir azaptır.¹⁶⁴

Kıyamet olaylarından bahsettikten sonra Allah, insanlar arasında iyi ile kötünün ayırt edileceği hüküm verme gününe¹⁶⁵ işaret etmiştir. İbn Abbas (r.a) bu ifadeyi, “*Rahmanın yarattıkları arasında hüküm vereceği gün*” şeklinde tefsir etmiştir.¹⁶⁶ Bu âyetin ardından¹⁶⁷ buyurmuştur ki, bu da, “O ayırt etme gününü, onun şiddetini ve onun heybetini sana bildiren şey nedir?” demektir. Cenâb-ı Hak, bunun peşinden bir üçüncü tazim ifadesini getirerek, Hakkı yalan sayanların o gün vay haline!¹⁶⁸ buyurmuştur ki tevhide, nübüvveti, âhireti ve peygamberlerin getirip de haber verdiği her şeyi yalanlayanların vay haline! demektir.¹⁶⁹ Bu korkutmanın birinci türü, tehdit olundukları o güne yemin edilerek dikkat çekilmesidir ki, bu da ayırt etme günüdür ve mutlaka olacaktır. Daha sonra Cenâb-ı Hak, durumun vahametini ifade sadedinde “*Hüküm gününe*” “*Hüküm günü nedir bilir misin?*”¹⁷⁰ buyurmuş ve bu gündeki dehşetin had safhaya ulaşmış olduğunu bildirmek için “Hakkı yalan sayanların o gün vay haline! demiştir.”¹⁷¹

Tekzibten çıkış yolu olarak surede başvurulmuş ikinci yol, kıyametin vaktini hatırlatmaktır. Tekzib eden insanlara bu surede denmektedir ki, o inkâr ettiğiniz kıyamet muhakkak kopacaktır. Baki sandığınız şu dünyadaki yıldızların ışığı söndürülecek, gök yarılacak ve peygamberlerin ümmetleri hakkında şahitlik yapacakları vakitte tekzib ettiğiniz kıyamet vuku bulacak ve insanlar arasında Allah hükmünü verecektir. O gün mutlak adalet gerçekleşecek ve insanların dünyada yaptıkları işlerin karşılığı tam olarak verilecektir. İnsanlar hakkında son hükmün verildiği o kıyamet günü, dini yalan sayan inkârcılara yazıklar olacak.

Bu bölümdeki âyetlerde, kıyametin vaktine ve o esnada vuku bulacak bazı olaylara dikkat çekilmekte ve bunları tekzib edenlerin tekzib davalarından vazgeçmeleri

¹⁶⁴ Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, XIV, 443.

¹⁶⁵ Mürselât, 77/13.

¹⁶⁶ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/378.

¹⁶⁷ Mürselât, 77/14.

¹⁶⁸ Mürselât, 77/15.

¹⁶⁹ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/379.

¹⁷⁰ Mürselât, 77/14.

¹⁷¹ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/382,383.

istenmektedir. Surenin girişinde Allah kendi kuvvet ve gücünü gösteren varlıklara yemin ederek hakkı yalan sayan insanların nasıl bir varlığı yalanladıklarını kendilerine hatırlatılmıştır. Bu bölümde ise o yüce kudret sahibi olan Allah (c.c) “hüküm günü” onları huzuruna toplayıp haklarında hüküm verecektir. Bu hüküm gününün meydana gelmesi anında olacak olaylarla insanlar korkutulmuştur. Tekzibten çıkış yolu olarak bu bölümde kıyametin vakti hatırlatılmıştır.

Kanaatimizce Hakkı yalan sayan insanların yalanlama sebeplerinden birisi korkudur. Güç ve otorite sahiplerinden korktukları için dini değerleri yalanlama yoluna gitmişlerdir. Hz. Musa’nın etrafındaki insanlara Firavunun baskısı, Hz Muhammed’in etrafındaki insanlara Mekke müşriklerinin baskısı, bazı insanların inanmasına engel olmuştur. Korku ortamının onları dini değerlerden uzaklaştırması nedeniyle ahiret, ölümden sonra dirilme ve hesap verme gibi mevzulardan da uzaklaşmaktadırlar. Bu bölümde ise esas korkulması gereken duruma işaret edilerek insanların dikkati çekilmiştir.

2.3. İkinci Pasaj ve Tekzible İlgili Ayetin Tekrar Sebebi

Bu şerefli sure bundan sonra, önceki yalanlayanların helak edilmesi, öncekilerin ve sonrakilerin yaratılması insanlara dağlar ve nehirlerle nimet verme gibi Allah Tealanın vahdaniyetini ve kudretini gösteren birçok çeşit deliller sevk etmiştir.

Biz (o peygamberi yalan sayanlardan) öncekileri yok etmedik mi? Sonra gelenleri de onların ardına takar. İşte suçlu kâfirlere biz böyle davranırız. Hakkı yalan sayanların o gün vay haline! (Mürselat 16–19)

Taberi’ye göre Allah, geçmiş ümmetlerden Allah’ı ve dinini yalanlayan Nuh, Âd Semud vb. kavimleri helak ettiği gibi onların ardından gelip inkârcılıkta aynı yolu tutanları da onların peşine takarak helak edecektir. Nitekim İbrahim, Lut ve Şuayb (a.s)’ın kavimlerini helak etmiştir.

İbn Kesir’e göre buradaki “öncekiler (evvelin)”den maksat, Hz. Muhammed’i ve getirdiği şeyleri yalanlayanlar, “sonrakiler (âhirin)”den maksat ise aynı özelliği gösteren topluluklardır.¹⁷²

Razi’ye göre bu âyetler, önceden dini yalan sayan toplumların imha edildiklerine

¹⁷² İbn Kesir, *Tefsiri’l- Kur’an’il-Azim*, 8/298.

işaret etmektedir. Bu âyetlerin amacı, kâfirleri korkutmak ve küfürden sakındırmaktır. Bu korkutmanın birinci türü, tehdit olundukları o güne yemin edilmesidir ki, bu da ayırt etme günüdür ve mutlaka olacaktır. Daha sonra Cenâb-ı Hak, durumun vahametini bildirerek, “*Hüküm günü*” nedir bilir misin? buyurmuş ve o gündeki dehşetin had safhaya ulaşmış olduğunu bildirmek için “*Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine*”¹⁷³ demiştir.¹⁷⁴ İkinci tür korkutma ise, Cenâb-ı Hak’ın, bu âyetlerde ele aldığı husus olup o da şudur. Allah Teâlâ, küfürleri yüzünden önceki kafirleri helak etmiştir. Küfür sonrakilerde de mevcut olduğuna göre, Allah bunları da mutlaka helak edecektir. Daha sonra Cenâb-ı Hak,¹⁷⁵ demiştir ki, bu dünyada bunların başına gelen şey helak oluşlarıdır; ahirette ise, en ileri derecedeki azaptır demek olup, Allah Teâlâ bu hususa da, “*Dünyayı da ahireti de yitirdiler. Bu, apaçık bir hüsrandır*”¹⁷⁶ âyetiyle işaret etmiştir.¹⁷⁷

Surenin bu bölümünde geçmiştekilerin helak edilmesi ve yalanlayanlara karşı Allahın değişmez kanunu anlatılmaktadır. Böylece ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, bir darbede evvelkilerin ve bütün güçleriyle birlikte yine bir darbede gelecekteki toplulukların yıkılışı ortaya konulmaktadır. Bütün zaman dilimlerinde geçerli olan Allahın sünnetini ilan eden mutlak bir tehdittir. Allah suçluları böyle cezalandırır.¹⁷⁸

Surede tekzibten çıkış için başvuru olan diğer bir yol ise tefekkürdür. Tefekkür, sistemli olarak düşünme demektir. Kur’an’da sıklıkla üzerinde durulan hususlardan birisi de tefekkürdür. Burada tekzib eden insanların düşünüp tefekkür etmeleri istenmektedir. İnkâr ettikleri Yüce Yaratıcının gerek öncekileri, gerekse sonrakileri helak edeceği anlatılmaktadır. Eski kavimlerin helak edildikleri harabelerden ibret almaları istenmektedir.

Burada inanmayan kâfirlere şöyle hitap edilmektedir: Allah’ı ve onun göndermiş olduğu dini inkâr eden topluluk yalnızca siz değilsiniz; sizden önce de Ad, Semud Nuh vb. kavimler tekzib etmişlerdi. Allah onları nasıl cezalandırdıysa sizi de aynı şekilde cezalandırır. Böylece en büyük yalanlama olan Allah’ın varlığını inkar edenlerin

¹⁷³ Mürselât, 77/19.

¹⁷⁴ er-Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, 22/382,383.

¹⁷⁵ Mürselât, 77/19.

¹⁷⁶ Hac, 22/11.

¹⁷⁷ er-Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, 22/382,383.

¹⁷⁸ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli’l-Kur’ân*, XIV, 444.

basitlik ve düşüncesizlikten sıyrılıp kendilerine gelmeleri istenmiştir.

Kanaatimizce bu pasajın sonundaki tekziple ilgili ayet şu açıdan da değerlendirilebilir: Taklit ve cehalet dini yalan sayanların özelliklerindedir. Bu özellikler bazen insanın düzgün ve salim kafa ile düşünmesine engel olmaktadır. Surenin bu bölümünde dini yalan sayan geçmiş ümmetlerin helak edilmesi olayı anlatılarak aynı duruma düşülmemesi istenmektedir. Dini yalan sayma konusunda bir taklidin olamayacağı ve böyle bir cahilliğin neticesinde onların da aynı akıbete düşecekleri anlatılmaktadır.

2.4. Üçüncü Pasaj ve Tekziple İlgili Ayetin Tekrar Sebebi

Biz sizi basit bir sudan yaratmadık mı? Sonra da meniyi belirli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik. Biz işte böyle takdir ettik. Ne güzel takdir ederiz biz! (Mürselat 20- 24)

Taberi'ye göre Allahın kendilerini basit bir sudan yarattığını unutarak O'nu ve dinini yalanlayanlar için kıyamet gününde veyl vadisi vardır.¹⁷⁹

Tabersi ise buradaki tekrarda Allah'ın insanları yaratmasını ve öldükten sonra yeniden yaratmayı yalanlayanların söz konusu edildiğini söyler.

Razi'ye göre bu âyetlerde kafirler, şu iki yönden korkutulmaktadır.

1) Allah Teâlâ onlara, nimet vermesinin büyüklüğünü hatırlatmıştır. Allah'ın onlara olan nimeti daha çok oldukça onların onun hakkındaki cinayeti daha çirkin ve daha iğrenç olur. Durum böyle olunca da ceza daha büyük olur. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak, bu nimet vermeyi zikrin akabinde buyurmuştur.

2) Allah Teâlâ, insanlara, kendisinin onları doğrudan doğruya yaratmaya kadir olduğunu hatırlatmıştır. Doğrudan yaratmaya kadir olanın, yeniden yaratmaya da kadir olacağı hususu, aklen gayet açıktır. Onlar, bu apaçık delili inkâr edince Cenâb-ı Hak onlar hakkında, "*Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!*" buyurmuştur.¹⁸⁰

Seyyid Kutub'a göre ise bu bölümde helak ve yok ediş sahnesinden sonra, bir takdir ve tedbir dâhilinde, büyük ve küçük herkesin yaratılış ve hayat bulması

¹⁷⁹ et-Taberi, *Camiü'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, 8/533.

¹⁸⁰ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/ 385–386.

mevzuuna geçilmektedir.¹⁸¹ Dünyaya geliş ve buna dair tedbirler ele alınmıştır.¹⁸² Rahimde ceninin meydana gelmesi ve kat ettiği uzun ve hayret verici yola dikkat çekilir. Ehemmiyetsiz su damlasının rahimde belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirilmesi ve bundan sonra Allahın güç yetirmesi ile insanın meydana gelmesine dikkat çekilir.¹⁸³

Dini yalan sayan insanların özelliklerinden biriside kibir ve bunun neticesi olarak düzgünce düşünememedir. Surenin bu pasajında ise insanın ilk yaratılış anına dikkat çekilerek Allaha karşı kibre ve gurura düşmeye bir sebebin olmadığına işaret edilmiştir. İnsana düşen kendini basit bir sudan yaratarak en güzel şekilde meydana getiren yüce yaratıcıya inanma ve itaattir. Onlar Allah'ı tam anlamıyla bilmedikleri için yalanlamaktadırlar. Allah surenin başında kendi azametini ve kudretini göstermektedir. İnsan selim bir akıl ile meselelere baksa bu neticeye varacağı için burada düşünmeye davet edilir.

Allah (c.c) burada bir de insanın ilk yaratılış anını hatırlatarak, ona acz ve fakr içerisinde olması gerektiğini hatırlatarak gurura ve kibre girmemesi lazım geldiğini ve kendini yoktan var edip şekil veren yaratıcıya karşı tekzibe gitmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. İnsanın basit bir sudan yaratıldığı ve belirli safhalardan geçirilerek güvenli bir yerde tutulduğu ve sonradan ona güzel bir şekil verildiği hatırlatılmaktadır. Tekzib eden insanlara kendilerini yoktan var edip onlara şekil veren bir varlığı inkâr ettikleri hatırlatılmaktadır.

Bu bölümde Allah'ın dini yalan sayanların tekziblerinden vazgeçmeleri için kullandığı yol, onların ilk yaratılışlarındaki durumlarının hatırlatılmasıdır. Allah onları yüce kudreti ile nasıl yaratmışsa ölümden sonrada aynı şekilde diriltecektir.

2.5. Dördüncü Pasaj ve Tekzible İlgili Ayetin Tekrar Sebebi

Gerek diriler gerekse ölüler için yeri biz toplanma yeri kılmadık mı? Orada sağlam dağlar yarattık ve size tatlı bir su ihsan ettik. Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine! (Mürselat 25–28)

Taberi'ye göre Allah bu bölümde nimetlerini inkâr edenlere bazı nimetlerini hatırlatmaktadır. Allahın kendilerine yeryüzünü yaşamaları için hazırlaması ve onların

¹⁸¹ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, XIV, 444.

¹⁸² Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, XIV, 439.

¹⁸³ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, XIV, 439.

istifadeleri için dağları ve suyu yaratarak dünyayı hayata uygun hale getirmesi vurgulanmaktadır. Bu nimetleri görmezlikten gelerek yalanlamalarına devam ederlerse inkârcılara veyl deresi vardır.¹⁸⁴

Razi'ye göre bu pasaj kâfirlerin korkutulması ile ilgili dördüncü pasajı oluşturur. Allah önceki ayetlerde inanmayanlara enfüste kendilerine verdiği nimetlerini hatırlatmış, bu ayetlerde de ise afakta kendilerine olan nimetlerini bildirmiş, sonra bu ayetlerin sonunda da “Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!” demiştir ki, bunun sebebi, biraz önce bahsettiğimiz şu husustur: Nimetler çoğaldıkça, cinayette daha çirkin olup bu dünyada zemme hak kazanma, ahirette ise ceza daha şiddetli olur. Cenab-ı Hak, o ayetleri bu âyetlerden önce getirmiştir. Çünkü enfüsteki nimetler, afakta olan nimetlerin bir aslı ve temeli gibidir. Zira şayet hayat, işitme, görme ve sapaşğlam uzuvlar olmasaydı yaratılanlardan hiçbir şekilde yararlanılamazdı.¹⁸⁵

Seyyid Kutub'a göre ise bu pasajda insanları dirisi ve ölüsüyle bağrına basan onların istikrarı için her şeyi hazırlayan ve hayat dolu sular veren yeryüzü anlatılmıştır.¹⁸⁶ Yalanlayanlar yeryüzünde başlarında bulutların eksik olmadığı, tatlı su pınarlarının fışkırdığı dağları görmüyorlar mı? Bütün bunlar belirli plan ve hikmetle yapılmakta olduğu halde inanmayanlar düşünmüyorlar mı?¹⁸⁷ Bütün bunlara rağmen yalanlamaya devam ediyorlarsa “Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!”.¹⁸⁸

Dini yalan sayan insanların özelliklerinden biriside çıkarıcı olmalarıdır. Onlar kazançlarına ve menfaatlerine düşkün insanlardır. Dünya menfaatlerine aşırı bir düşkünlükleri vardır. Menfaatlerine olmayan işlerin arkasından gitmezler. Allah bu pasajda onların bu durumunu işaret ederek dünyada onlara verdiği nimetlerden bazılarını hatırlatmaktadır. Bu nimetleri düşünerek Allahı inkârlarından vazgeçmelerini ve bunun karşılığında ahirette birçok nimetlere kavuşacaklarını anlatmaktadır. Allah, yalanlamakla ne kadar büyük bir mükâfatı kaybettiklerini anlatmaktadır.

Allah insanı yeryüzüne göndermekle kalmamış onun beslenip büyümesi için birçok nimetler yaratmıştır. Allah nimetlerden bir kısmını bu surede hatırlatmaktadır. Yeryüzünün bir toplanma yeri kılınması, dağların yaratılması ve insanların istifadeleri

¹⁸⁴ et-Taberi, *Camiü'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, 8/535.

¹⁸⁵ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/386.

¹⁸⁶ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, XIV, 439.

¹⁸⁷ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, XIV, 445.

¹⁸⁸ Mürselât, 77/15.

için suyun yaratılması burada insana hatırlatılmaktadır. Allah bu bölüm de ise tekzibten çıkış yolu olarak yalan sayanları üzerinde bulunan ve farkına varmadıkları nimetleri hatırlatmaktadır. Bu nimetleri sizlere veren Allaha karşılık olarak yalanlamalarından vazgeçmelerini ve şükretmelerini istemektedir. Dünyanın geçici nimetleri için sonsuz bir nimeti yalanlamaktadırlar.

Seyyid Kutub'a göre sure burada şuurda silinmez izler bırakan sahnelerin beyanından sonra mevzu aniden hesap ve ceza gününe intikal eder. Buradan sonra yalanlayanların yalanladıkları o korkunç azabın sesini duyar gibi oluruz.¹⁸⁹

2.6. Beşinci Pasaj ve Tekzible İlgili Ayetin Tekrar Sebebi

Nankörlere ise şöyle denilir "Haydi durmayın girin yalan saydığınız ateşe!" Üç kola ayrılmış gölgeye gidin. Gidin ama o sizi ateşten korumaz, gölgelik olmaz. O, birer saray gibi kıvılcımlar atar. O kıvılcımlardan her biri sanki birer deve yavrusudur. Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine! (Mürselat 29-34)

Taberi'ye göre Allah kendilerine yeryüzünü bir siper, oradaki dağları bir denge unsuru ve suları da içme ve temizlenme vasıtası olarak verdiği halde bu nimetlere karşı nankörlük edip inkâr eden kullarına böyle seslenecektir.¹⁹⁰

Tabersi, buradaki tekzipte ilgili tekrar edilen ayette, sıfatı bu şekilde olan ateşi (cehennemi) yalanlayanların söz konusu olduğunu söyler.

Razi'ye göre bu pasajda kâfirlerle ilgili anlatılan tehditlerin beşinci türü budur ve bu âyetlerde onların ahiretteki azaplarının nasıl olduğu beyan edilmiştir. Kıyamet günü dini tekzib edenlere Nankörlere ise şöyle denilir "haydi durmayın girin yalan saydığınız ateşe".¹⁹¹ Bu sözü söyleyenler cehennem bekçileri olan zebanilerdir. Müfessirler şöyle demişlerdir: Kıyamet gününde güneş insanların başlarına alabildiğince yaklaştırılır. O vakit üzerlerinde, hiçbir elbise ve hiçbir örtü bulunmaz. Güneşin alevi onların yüzlerini yalar ve değip geçer. Nefeslerini yakar adeta. Ve o gün, gün uzar da uzar. Derken Allah Teâlâ, rahmetiyle dilediği kimseleri kurtarır ve onları gölgelerinden bir gölgeye koyar. İşte o zaman onlar, "Allah bize lütufta bulundu ve bizi, özlere işleyen yakıcı ateşin azabından korudu"¹⁹² derler. O vakit yalanlayanlara da, "Nankörlere ise şöyle denilir

¹⁸⁹ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, XIV, 445.

¹⁹⁰ Mürselât, 77/30-31; et-Taberi, *Camii'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, 8/536.

¹⁹¹ Mürselât, 77/29.

¹⁹² Tur, 52/34.

“haydi durmayın girin yalan saydığımız ateşe”¹⁹³ denilir

Seyyid Kutub’a göre burada hüküm gününü tekzip edenlerin karşılaşacağı azap ve görecekları şiddet anlatılmaktadır. Onlar, o uzun hesap günündeki hapis ve sıkıntılı halden kurtulup gideceklerini sanacaklar. Fakat nereye gidecekler ki? O yalanlayanlara yalanladığımız şeye gidin denecek. Önlendinde hazır durmakta olan “üç kollu gölgeye gidin” denilecek. Cehennem alevlerine gölge denilmesi onlarla alay etmek içindir.¹⁹⁴

Kanaatimizce bu pasajdaki tekrara da yalanlamanın sebepleri açısından bakılabilir. Zira Allah, tekzip edenleri surenin bu bölümünde cehennem azabı ile korkutarak inkârlarından vazgeçmelerini istemektedir. Tekzibten çıkış yolu olarak bu bölümde ahirette karşılaşacakları durum anlatılmıştır. Dünyada dini yalanlayanların ahiretteki acıklı durumu anlatılarak burada az rahatlarını bozmaları karşılığında orada sonsuz bir rahata kavuşacakları fakat rahatlarını burada bozmazlarsa orada elim bir cezaya çarptırılacakları anlatılarak tekziblerinden vazgeçirilmek istenmiştir. Kıyamet gününü tekzip edenlere varlığına inanmadığımız ve yalan saydığımız cehenneme girin denilecek ve onların o gün bir yardımcıları olmayacaktır. Burada, rahatlarından dolayı yalanlamayı tercih edenler, esas dehşet verici cehennemi görünce dünyadaki hatalarını anlayacaklardır.

2.7. Altıncı Pasaj ve Tekzible İlgili Ayetin Tekrar Sebebi

Bugün kâfirlerin konuşamayacağı bir gündür. Kendilerine konuşma hakkı verilmez ki özür dilesinler. Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine! (Mürselat 35-37)

Burada yine hüküm gününü yalanlayanların söz konusu edildiği anlaşılmaktadır.

Taberi, bu âyetlerin tefsirinde şöyle demiştir: Bu ilk âyetteki “o gün onlar konuşamazlar” ifadesi cehennemliklerin konuşamayacaklarını ifade etmektedir. Kur’an’ın bazı âyetleri ise cehennemliklerin konuşacaklarını ifade etmektedir. “*Rabbimiz bizi buradan çıkar. Eğer tekrar inkâra dönecek olursak gerçekten zalimler oluruz.*”¹⁹⁵ ayetinde olduğu gibi. Kıyamet günü kâfirler yine şöyle derler “*Ey rabbimiz, bizi iki defa öldürdün, iki defa da dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Şimdi bir*

¹⁹³ Mürselât, 77/29.

¹⁹⁴ Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, XIV, 446.

¹⁹⁵ Mü'minün, 23/107; et-Taberi, *Camiü'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, 8/537, 538.

kurtuluş yolu var mıdır?”¹⁹⁶. Konuşup konuşmama, durumlara göre farklı olacaktır. Bazen konuşturulacaklar bazen de konuşturulmayacaklardır. Bu âyet-i kerimede ise onların kıyamet gününün bir bölümünde konuşamayacakları bildirilmiştir. “O gün” kelimesinin “Konuşamazlar” fiiline muzaf yapılması bunu ifade etmektedir.¹⁹⁷

İbn Abbas’a “*O gün onlar konuşamazlar.*” ayetinin tefsiri sorulduğunda, şöyle demiştir: “O gün insanların vaziyetleri çok çeşitlidir. Bazen konuşacaklar, bazen de ağızlarına mühür vurulacaktır.”¹⁹⁸

Razi, tefsirinde bu âyetlerle ilgili olarak şu değerlendirmeleri kaydetmiştir: Kıyamet günü dini yalan sayanların özürlerinin Allah tarafından dinlenmeyecek olması da Allahın onlara ayrı bir tehdididir. A’meş, buradaki yevm (gün) kelimesini mansub okumuştur. Buna göre mana, “*Size anlatılan bütün bu şeyler, o gün başınıza gelecek*” şeklindedir. Kafirlerle ilgili tehditlerden altıncısı o gün onların mazeretlerinin kabul edilmeyecek olmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ, onların, yaptıkları kötü işleri için bir mazeret ve delillerinin olmadığını, dolayısıyla o azabı savuşturamayacaklarını, orada onlar için çeşitli azapların hep birlikte uygulanacağını beyan buyurmuştur. Orada yalanlayanlara uygulanacak başlıca azaplar ise şunlardır:

a) Mahcub olma azabıdır. Çünkü onlar, şahidlerin (bütün insan ve cinlerin) huzurunda rezil ve rüsvay olacaklar ve bütün kusurları ve ayıpları ortaya çıkacak. Akl-ı selîm sahibi herkes, mahcub olma azabının, kılıçla öldürülmekten ve ateşte yakılmaktan daha çetin ve zor olacağını bilir.

b) Kaçak bir kölenin, sahibinin kapısında beklemesi ve sonunda O’nun eline düşmesi gibi yalan sayan da Allah’ın huzuruna getirilecektir.

c) Yalan sayan kimse, kendileriyle alay ettiği ve önemsemediği hasımlarının, mükafaat elde ettiklerini ve kendilerine saygı gösterildiğini görür, ama kendisinin de rezilliği ve ilahi cezayı hak ettiğini anlar. İşte bütün bunlar, manevi-ruhani azabın üç çeşididir.

d) Maddi olanı ise onların, cehennemi ve onun dehşetini görüp yaşamalarıdır. Yalan sayan inkârcılara bu azaplar, hatta ancak Allah’ın bilebileceği türden azaplar biraraya gelince, Allah Teâlâ bu kimseler hakkında “*Hakkı yalan sayanların o gün vay*

¹⁹⁶ Mümin, 40/11.

¹⁹⁷ et-Taberi, *Camiü'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, 8/537, 538.

¹⁹⁸ Buhari, *Tefsiru's-sure*, 77/1.

*hallerine*¹⁹⁹ buyurmuştur.

Razi burada o gün kâfirlere savunma hakkı verilmeyecek mi şeklinde akla gelebilecek bir soruya da cevap vermiştir. “*Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler*”²⁰⁰ ifadesi, onların bir mazeretleri olacağını fakat bu mazeretlerini ortaya koymaktan engelleneceklerini vehmini verir ki böyle yapmak Hâkim Allah’a uygun düşmez denilirse, buna şöyle cevap verilir: Onların gerçekte bir mazeretleri yoktur. Fakat genelde kendilerine mazeret sayacakları birtakım bozuk ve yanlış hayaller kurarlar. Dolayısıyla da bu asılsız mazeretlerini söylemeleri için müsaade verilmez. Belki de bu asılsız mazeretleri, “Allah”ım, mademki her şey Sen’in kaza ve kaderin, ilmin, dilemen ve yaratmanla olmuştur. Öyle ise bunlardan ötürü niçin bana azap ediyorsun” demeleridir. Fakat bu fasit bir mazerettir. Çünkü hiç kimse, mülk sahibini, mülkünde istediği ve dilediği gibi tasarrufta bulunmaktan engelleme hakkına sahip değildir.²⁰¹

Seyyid Kutub’a göre bu bölümde cehennem alevlerinin karşısına getirilmiş ve oraya girmesi istenilen bir insanın psikolojisi izah edilir. Hiçbir geçerli özürleri olmadığı için konuşamayacaklar ve susarak suçluluklarını kabul edecekler.

Surenin son bölümlerinde Allah inkârcıların ahiretteki durumlarını anlatarak onları imana çağırmıştır. Bu dünyada dini yalan sayanlar inkârlarına çeşitli gerekçeler bulmaktadırlar. Ahirette gizli ve açık olan her şeyden haberdar olan Allah’ın huzurunda ise inkârlarına bir sebep bulup konuşamayacaklardır. Kıyamet günü her şey bütün hakikati ile ortaya çıkacak ve dünyada inkârlarını bina ettikleri şeylerin ahirette boşa çıktığını göreceklidir. Kendilerine o gün söz hakkı verilmeyecek ve verilse dahi konuşacak bir şeyleri olmayacaktır.

Bu bölümde yalanlayanların özelliklerinden biri olan mazeret ileri sürme özelliğinin ahirette geçerli olmadığı anlatılmıştır. Dünyada yalanlamalarına çeşitli mazeretler bularak kendilerini ve insanları kandırmaları karşılığında ahirette böyle bir imkanın olmayacağı anlatılmıştır. Tekzibten çıkış yolu olarak bu bölümde ahirette mazeretlerin geçerli olmadığı anlatılarak yalanlamalarından vazgeçmeleri istenmiştir.

¹⁹⁹ Mürselât, 77/37.

²⁰⁰ Mürselât, 77/36.

²⁰¹ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/395, 396

2.8. Yedinci Pasaj ve Tekzible İlgili Ayetin Tekrar Sebebi

Sizi de önceden gelmiş olanları da bir araya topladık. İşte hepiniz bir aradasınız. Kurtulmak için bir düzeniniz, bir hileniz varsa hiç durmayın derhal uygulayın. Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine! (Mürselat 38-40)

Taberi'ye göre Allah kıyamet gününde inkârcılara bu tarzda beyan da bulunacak ve bir çareleri varsa ortaya koymalarını isteyecektir. Kurtulmak için bir çareleri bulunmadığından inkarcıların gideceği yer veyl deresi olacaktır.²⁰²

Razi'ye göre ise bu bölümdeki âyetler kâfirlerle ilgili tehditlerin yedincisi olup o da yalanlayanları utandırmak suretiyle yapılan azaptır. O gün iki çeşit mahkeme cereyan edecektir. Bütün insanlar muhakeme olmak için toplanacaklardır. Bu mahkemenin birisi, kul ile Rab arasında olan mahkemedir ki, kulun işlediği amelleri itiraf etmesine kadar sürer. Diğeri ise, kullar arasında olan mahkemedir ki, kullar arasındaki meselelerin hükmü neticeye bağlanır.

Cenâbı Hak, “Eğer bir hileniz varsa, bana hemen bu hileyi yapın” buyurarak, onların çeşitli hile ve çarelerle üzerlerindeki sorumlulukları kendilerinden atmaya çalışacaklarına işaret etmiştir. Allah onlara “burada, tuzak, hile, hud'a, işi ters gösterme gibi kötü işleri yapma imkânınız varsa, haydi yapın” buyurarak meydan okumuştur. “Haydi, Kur'ân'dan bir sûrenin benzerini getirin”²⁰³ âyetinde de aynı durum vardır. Böylece o yalanlayanlar, çarelerinin kalmadığını, işi tersyüz etmenin hiç mümkün olmadığını anlayacaklardır. İşte bu durumda onlara, Allah'ın “Eğer bir hileniz varsa, bana hemen bu hileyi yapın” diye hitap etmesi, son derece mahcup edici ve azarlayıcı bir ifade olup, bu da psikolojik (manevi) türden bir azaptır. İşte bundan ötürü Cenâb-ı Hak, bunun peşinden, “Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!” buyurmuştur.²⁰⁴

Surenin bu bölümünde tekzib edenlerin acizyetleri ifade edilmektedir. Tekziblerinin kendilerine fayda sağlamayacağı ve ahirette Allah'a karşı bir özürlerinin mümkün olmayacağı dile getirilmektedir. Bazı kişiler dünyada insanları bazı sözlerle kandırırken ahirette her şeyi bilen Allah'ı kandıramayacaklar ve şüphe ettiğiniz o azaba karşı bir hileniz varsa ortaya koyun denecektir. Bir hileleri olmadığı için aciz kalacaklardır. O gün hiçbir hile ve düzenleri olmayacağı için bu dünyada yalanlamadan vazgeçmeleri istenmektedir.

²⁰² et-Taberi, *Camii'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, 8/538.

²⁰³ Bakara, 2/23.

²⁰⁴ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/398, 399.

2.9. Sekizinci Pasaj ve Tekzible İlgili Ayetin Tekrar Sebebi

Allah'ı Teala bu şerefli sureyi, Allah'a karşı gelmekten sakınanların hali mücrimlerin halini karşılaştırmakla sona erdirir.

Allah'a karşı gelmekten sakınanlar o gün gölgelikler altında ve pınar başlarındadırlar. Arzu ettikleri her meyveyi bulurlar. Dünyada yaptıklarınızdan dolayı afiyetle yiyin ve için. Biz iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız. Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine. (Mürselat 41-45)

Taberi'ye göre inanan insanlar kıyamet gününde, kendilerini sıcak ve soğuktan koruyacak gölgeler altında, ağaçlarının altından ırmaklar akan pınarların başında ve arzuladıklarında yiyecekleri meyvelerin içinde bulunacaklar ve kendilerine: “Ey insanlar, ey topluluk, ey takva sahipleri bu meyvelerden yiyip bu pınarlardan için, afiyet olsun. Bunlar sizin vücudunuza herhangi bir zarar vermeyecektir. Bu nimetler size, dünyada yaptığınız ameller karşılığında verilmiştir” denilecektir. Şüphesiz ki biz, iyilikte bulunanları âhirette işte bu şekilde mükâfatlandıracağız. Âhirette verilecek olan bu nimetleri yalanlayanların vay haline.²⁰⁵

Razi'ye göre mü'minlerin mükâfat görmesi, kâfirlerle ilgili tehdid ve azabların sekizinci çeşididir. Dünyada iken mü'minlerle-kâfirler arasında alabildiğine bir husumet ve nefret vardır. İşte bu nefret ve husumetten dolayı kâfirin, mü'minin elinde bir devlet ve güç görmesi, kâfire ölümü, tercih edilecek bir şey haline getirmiştir. Allah Teâlâ bu surede önce kâfirlerin üzerinde her türlü azab, rüsvaylık ve cezanın toplandığını beyan edince, bu âyette de mü'minler için çeşitli saadet ve ikramların birlikte bulunacağını beyan etmiştir. Kafir, kendisini alabildiğine bir zillet, bir bayağılık, bir rüsvaylık ve bir hüsrân içinde, karşı tarafı, yani mü'minleri de izzet, ikram, şeref ve itibar içinde görünce, hayıflanması ve pişmanlığı kat kat artar ve son derece üzülür. İşte bu da, manevi (psikolojik) türden bir azaptır. Bundan ötürü Hak Teâlâ, bu âyetlerin sonunda da “*Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine* buyurmuştur.²⁰⁶

Allah Teâlâ, kâfirleri üç kola ayırmış o gölgeye gönderince, buna mukabil mü'minlere de çeşitli nimet hazırlamıştır ki bu da “Allah'a karşı gelmekten sakınanlar o gün gölgelikler altında ve pınar başlarındadırlar” ifadesinin anlattığı nimetlerdir. Buna

²⁰⁵ et-Taberi, *Camii'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, 8/540.

²⁰⁶ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/399, 400.

göre “cehennemliklerin gireceği gölge, gölgeleyici olmadığı gibi yanmaktan ve susamaktan alıkoyucu da değildir. Ancak muttakilerin gireceği gölge gölgeleyici olduğu gibi, onların yanmalarını giderecek tatlı su pınarları da vardır. Yanlarında da canlarının çektiği her türlü meyveler mevcuttur.” Cenâb-ı Hak kâfirlere, “*üç kola ayrılmış o gölgeye gidin*” deyince, muttakilere de, “*afiyetle yiyin, için*” buyurmuştur. Allah (c.c) tarafından söylenmiş böyle bir müsaade büyük bir şereftir.

Surenin bu bölümünde ise Allah’ı ve onun peygamberini yalan saymayan inanan insanlara Allah’ın ahiretteki muamelesi anlatılarak tekzib ehli, iman ehli olmaya özendirilir. Ahirette inanan insanlara Allah’ın böyle bir muamelede bulunacağı anlatılarak inkârlarından vazgeçirilmek istenir. Onlara Allah, dünyada yaptığınız şeylere karşılık olarak afiyetle yiyin diyecektir. Böyle bir söze nail olmak en büyük mükâfattır. Yalancı gruba ise, bir önceki bölüm de geçtiği gibi, dünyadayken yalan saydığınız cehenneme girin denilecektir.

Kanaatimizce burada ise, yine menfaat perestlikten veya benzeri sebeplerden imana yanaşmayan, bildiği halde gerçeği inkar edenlere, menfaatin en güzeli gösterilerek iknaya çalışılır. Sure bu pasajda muttakilerin durumunu anlatmaya başlamıştır. Burada kâfirleri özendirme vardır. Dolayısıyla kafirlere özentili duyararak, ya da onlardan korkarak iman etmeyen veya benzeri gerekçelerden dolayı iman dairesine girmeyen insanlar, müminlerin hallerine özendirilmeye çalışılmıştır.

2.10. Dokuzuncu Pasaj ve Tekzible İlgili Ayetin Tekrar Sebebi

Ey kâfirler yiyin azıcık zevk edin bakalım gerçek şu ki siz mücrimsiniz. Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine. (Mürselat 46–47)

Tabersi burada ise bu pasajda zikri geçen ayetlerdeki vaidi yalanlayanların söz konusu olduğunu ifade eder.

Bu pasaj Razi’ye göre kâfirlerle ilgili tehditlerin dokuzuncusudur. Hakkı yalan sayan insanların ahirette karşılaşacağı bütün cezaların sebebi, sırf dünya zevklerine düşkünlük ve onun güzelliklerine olan arzudur. Fakat ne var ki dünyadaki lezzetler o büyük sıkıntılar ile kıyaslandığında pek azdır. Onların peşine düşmek, içerisinde öldürücü bir zehir bulunan bir lokma tatlıyı yemek gibidir. Çünkü o bir lokmayı yemek isteyen ve öğüt verenlerin öğütlerine kulak asmayan kimseye, “*Ey kâfirler yiyin azıcık zevk edin bakalım gerçek şu ki siz mücrimsiniz*” denilir. Bu, her ne kadar lafzi bir emir

gibi olsa bile, manaca çok etkili bir sakındırmadır.²⁰⁷

Sure'de hitap ahiretteki müminlerden bir anda dünyada ki hakkı yalan sayanlara yönelmiştir. “Ahirette uzun boylu azaba maruz kalacak olduğunuz için bu dünya hayatında biraz olsun faydalanınız. Siz bütün uyarılara rağmen yolunuzu değiştirmediniz” denilmiştir.

Surenin sonuna doğru Allah, bütün delilleri ortaya koyması karşısında tekzibe devam eden insanları bu dünyada serbest bırakmıştır. Geçici olan bu dünyaya bu kadar önem verip bizim âyetlerimizi inkâr ediyorsunuz, o zaman bu dünyada yiyin için eğlenin diyerek onların cezalarını ahirete bırakmıştır.

2.11. Onuncu Pasaj ve zikir sebebi

Onlara: haydin boyun eğin Allah'a denildiğinde boyun eğmezler. Hakkı yalan sayanların vay hallerine! Artık bu Kur'ân'a inanmasalar, hangi kitaba inanırlar acaba! (Mürselat 46–50)²⁰⁸

Taberi, bu pasajdaki “onlara rükû edin denildiği zaman rükû etmezler”²⁰⁹ âyetinin, yalanlayanların Allah'ın emirlerine ve yasaklarına karşı geldiklerini ve ona itaat etmediklerini ifade ettiğini söylemenin daha uygun olacağını açıklamıştır.²¹⁰ Burada yine kibrinden dolayı imana yönelmeyenlerin, bu problemlerini çözmeleri gerektiği vurgulanır.

Razi'ye göre kâfirlerle ilgili korkutmanın onuncu çeşidi de budur. Sanki onlara şöyle denmiştir: “Farz edin ki sizler dünyayı ve lezzetlerini seviyorsunuz lakin yaratıcınıza hizmetten tamamen yüz çevirmeyin, aksine O'na boyun eğin, zira siz eğer iman eder sonrada ona lezzetlerin peşinde koşmayı ve masiyet nevilerini eklerseniz sizin için, cehennem azabından kurtulma ve sevabı kazanma ümidi meydana gelebilir. Nitekim Hak Teâlâ, “Şüphesiz Allah, kendisine şirk koşulmasını affetmez. Bunun dışında kalan şeyleri ise, dilediği kimseler için bağışlar”²¹¹ buyurmuştur. Ama bu kafirler, bunu yapmazlar Allah'a itaate boyun eğmezler, cehaletlerinde küfürlerinde nefislerini büyük cezaya maruz bırakmada ısrar etmede devam ederler. Bundan dolayı

²⁰⁷ er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/402.

²⁰⁸ Mürselât, 77/46, 49.

²⁰⁹ Mürselât, 77/48.

²¹⁰ et-Taberi, *Camii'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, 8/540.

²¹¹ Nisa, 4/48.

Hak Teâlâ, “*Hakkı yalan sayanların vay hallerine!*.” buyurmuştur ki bu da, “Kendilerini hem dünyevi hem de uhrevi iyilikleri bir arada bulunduran bu güzel şeylere sevk eden o peygamberleri yalanlayanların vay haline...” demektir.²¹²

Tabersi bu pasajdaki vaidin ise namazın ve ibadetin gerekliliğini yalanlayanlara yöneltildiğini bildirir.

Peygamber (s.a.s) hadislerinde “İçerisinde rükû ve sücudun bulunmadığı dinde hayır yoktur” buyurmuştur.

Kanaatimizce bu pasaja da yine yalanlama sebepleri açısından bakılabilir. Şöyle ki: akıl insan için çok önemlidir ve hakkı bulmada önemli bir vasıta. İnsan aklının bulması gereken en önemli hakikat ise Allahın varlığıdır ve aklın gereği Allahı tanıdıktan sonra ona itaat etmektir. Akıl fonksiyonlarını bütünüyle ifa etmelidir. Ancak bazı insanlar yüce Allahı tanıyamadıkları ve azametiyle kavrayamadıkları için onu inkar etmekte veya onun emir ve yasaklarını hikmetleriyle kavrayamadıklarından yalanlamaktadırlar. İşte bu pasajda da İslamın hakikatlerini bu sebeple yalanlayanlara bir tehdit söz konusu olabilir.

Allah Teâlâ, bu sûrenin başından buraya kadar, Allah ve onun dinini yalan sayan insanları on tür tehdit ve azab ile yalanlamadan vazgeçirmek isteyip, tefekkür ve istidlal ile hak dine sınıksız sarılmaya teşvik etmiştir. Ancak onlar yalanlamalarından vazgeçerek bu latif, güzel delilleri, bunca açıklığına ve vuzuhuna rağmen tasdik etmediklerine göre, “*Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar*” demiştir.²¹³ Seyyid Kutub ise surenin son Hakkı yalanlayanlar başları titreten, dağları sarsan, bu ilahi kelama inanmıyorsa ebediyen hiçbir söze inanmazlar. Onların hali ebedi bedbahtlık, helak ve kötü akıbeta uğramaktır.²¹⁴

Seyyid Kutub’a göre sure kendine has üslubuyla kalplerde bıraktığı musiki ahengiyle, şiddetli sahneleriyle, fişkiran alevleriyle önünde hiçbir kalbin duramayacağı bir hamle yığındır. Bu son âyette ise artık suredeki en etkili psikolojik delil kullanılmıştır. Yeminle başlayan sure, kıyametin zamanına işaret ettikten sonra tekzib edenleri tefekküre davet etmektedir. Daha sonra cehennemle korkutmakta, inanan ve inanmayan insanların ahiretteki durumlarına dikkat çekilmektedir. Bütün bu delillerden

²¹² er-Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, 22/402, 403.

²¹³ er-Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, 22/403.

²¹⁴ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli’l-Kur’ân*, XIV, 448.

sonra hala inanmayanlar hangi delile inanacaklar diyerek onlardan ümit kesilmektedir.²¹⁵

Bu surenin sonunda Őu neticeye ulaşılmıştır: “hakkı yalan sayan”, ya cehaletinden, ya kibrinden, ya maddi menfaatinden, ya da korkusundan imana yanaşmaz. Kur’an onun bu durumunu bildiği için, cehaletine karşı tefekkürü, geçici menfaatlerine karşı ebedi cennet nimetlerini, kibrine karşı kendi basitliğini, korkusuna karşı cehennemi ve azabını ve ondan korkulması gerektiğini hatırlatmakla problemi çözmek ister.

Böylece her pasajın sonunda “*Hakkı yalan sayanların o gün vay hallerine!*” ayetinin tekrarlanmasının sebebi anlaşılmıştır. Kur’an’daki tekrarların bir fazlalık değil lüzumlu bir beyan olduğu ortaya çıkmıştır.

²¹⁵ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur’ân*, XIV, 448.

SONUÇ

Kur'an, inanç yönünden insanları inananlar ve inanmayanlar şeklinde iki sınıfa ayırır. İnanan insanların özelliklerinden bahsettiği gibi, inanmayanların vasıflarını da zikreder. Diğer taraftan Kur'an, inananların inançlarını takviye etmek üzere deliller ortaya koyar. İnanmayanları ise inançsızlıklarından vazgeçirmek için çeşitli deliller ortaya koyar ve mantıklarına hitap eden ikna yöntemleri kullanır. İnanmayanlara karşı kısa fakat veciz delillerin sunulduğu surelerden biri de Mürselat suresidir. Biz de çalışmamızda Mürselat suresi bağlamında İslam'ı tekzip edenlere karşı Kur'an'ın bakışını ortaya koymayı çalıştık.

Kur'an'ın her bir suresi kendi içinde küçük bir Kur'an hükmündedir. Her surede ele alınan temel konular vardır. Çalışmamızı üzerine bina ettiğimiz Mürselat Suresi de elli ayet olup kısa ve veciz ifadelerle inkârcıların (Allah'ı, ahireti ve dini hakikatleri tekzip edenlerin, yalanlayanların) vaziyetlerini ele alan bir suredir. “*Hakkı yalan sayanların vay hallerine!*” ayetinin tekrarlarıyla surenin maksadı bütünlük arz etmektedir. Veciz ifadelerle unutulmaması gereken hususlar insanlara hatırlatılmaktadır. Konuların dehşeti, uyarıların keskinliği, tekrarların maksada tam uygunluğunu bariz bir şekilde göstermektedir.

Çalışmamızı üç bölümde ele aldık. Birinci bölümde, kizb ve tekzip lafzıyla ilişkili hususları, İslam'ın yalan karşısındaki tavrı ve özellikle yalanlamanın (inkârın) sebeplerini, yalanlayıcıların genel özelliklerini izah ettik.

İkinci bölümde, Mürselat suresinin ismi, nüzul tarihi, sebebi nüzülü, fazileti, kendinden önceki sureyle münasebeti ve suredeki tekrarlarla ilgili bilgilere yer verdik.

Üçüncü bölümde, Mürselat suresine göre tekzipin tahlilini yaptık. Sureyi girişi takiben on pasaja ayırarak inceledik. Her pasajla ilgili müfessirlerin görüş ve açıklamalarına yer verdik. Müfessirlerin büyük bir kısmının her bir pasajın sonunda tekrar edilen tekziple ilgili ayetin mutlak olarak tekrar edilmediği, ilgili pasajlarda anlatılan hususlarla yakından alakalı olduğu görüşünde olduklarını tesbit ettik. Pasajların tekzip (inkar) sebepleriyle olan münasebetini ortaya koymaya çalıştık. Her pasajın sonunda “*Hakkı yalan sayanların vay hallerine!*” ayetinin tekrarlanmasının sebep ve hikmetine işaret ettik.

Netice itibariyle tekzip ehlinin karakteristik özellikleri arasında şunları saymak mümkündür: Akıselim düşünmemek, kibir ve gurura kapılmak, düşünce ve tefekkürde tutarsızlık, menfaatlerine düşkünlük, rahat ve rehavet arzusu içerisinde olmak... Birçok insanı kâinattaki en büyük hakikat olan Allah'ın varlığını inkâra götüren sebeplerden bazıları bunlardır. Zira kâinattaki en büyük yalanlama, Allah'ı inkâr etmektir. Kur'an bu en büyük yalanlamanın üzerinde ısrarla durur. İncelediğimiz Mürselat Suresinde de bu en büyük yalanlamanın ne derece vahim neticeler vereceği bildirilmekte ve insanlar onlardan sakındırılmaktadır. İnsanların akıl ve muhakemelerine hitap eden birçok deliller ortaya konulur. "Hakkı yalan sayanların o gün vay haline!" ayetinin sıklıkla tekrar edildiği Mürselat Suresinde, on yerde tekzip ve inkâr ehlinden bahsedilerek bu vahim davadan vazgeçmeleri için uyarılarda bulunulur. Ayrıca onların düştükleri bu tehlikeli yoldan çıkabilmeleri için bazı tavsiyeler yer alır.

Mürselat Suresi, tekzip ve inkâr ehline hitap eder ve onların dayanak noktalarını çürütür. Tekzip ve inkâra karşı çok ciddi bir tavır alır. Akı-ı selim düşünmeyen, yalanlayanları ve inkâr ehlini düşünmeye çağırır. Kibir ve gururuna kapılıp iman etmektan kaçınan yalanlayıcı ve inkârcı kimseleri çetin bir azapla korkutur. Geçici dünya menfaatlerinden ötürü inkâr eden kimselerin nazarına cennetteki muhteşem güzellikleri ve menfaatleri arz ederek inkâr ve tekziplerinden vazgeçirmeye çalışır. Geçici dünyevi korku ve endişelerden dolayı imandan yüz çevirenleri de esas korkulacak şeyin ebedi cehennem azabı olduğunu hatırlatarak, yalanlamadan ve inkârdan el çekmelerini tavsiye eder.

Bir insan, ya cehaletinden, ya kibrinden, ya maddi menfaatinden ya da korkusundan imana yanaşmaz. Kur'an onun bu durumunu bildiği için, cehaletine karşı tefekkürü, geçici menfaatlerine karşı ebedi cennet nimetlerini, kibrine karşı kendi basitliğini, korkusuna karşı cehennemi ve azabını, ondan korkulması gerektiğini ve Allaha imanı sayesinde ebedi olan cennete gireceğini ifade etmekle insanları hak ve hakikate davet eder.

Bütün bu uyarı ve delillere rağmen yalanlamaya devam eden kimseler hakkında "*Hakkı yalan sayanların vay hallerine!*" ayetinin on yerde tekrarlanması birçok hikmeti vardır. Zira Kur'an'daki tekrarlar bir fazlalık değil, lüzumlu beyanlardır.

Kur'an, tekzip ve inkâr ehlini düştükleri vahim durumdan kurtarmak için onların akıl ve mantıklarına hitap ederek ikna etmeye çalışır. Bununla beraber hala inkâr ve

tekziblerinden vazgeçmeyenleri ise “Artık bu Kur’ân’a inanmasalar, hangi kitaba inanırlar acaba!” diyerek tevbih eder.

Bu çalışmamızda ulaştığımız diğer bazı sonuçları şöylece sıralayabiliriz:

1. İnsanlara Allah, ahiret ve dini hakikatler anlatılırken, onların içerisinde buldukları şartlar, şahsi özellikleri, sosyolojik ve psikolojik etkenler, zihni ve fikri yapıları, zaafı ve idealleri de dikkate alınmalıdır. Bütün bunları esas alan gerekli deliller ve mantıki yaklaşımlar ortaya konulmalıdır. Bu hususta Mürselat Suresinde güzel örnekler mevcuttur.

2. Din eğitimi verilirken, insanları inkara ve tekzibe götüren faktörler üzerinde de durulmalı, özellikle kibir, gurur, menfaat, korku, taklit, dünya sevgisi vb. gibi hususlardan dolayı vuku bulabilecek muhtemel sapmalara karşı duyarlı olunmalıdır.

3. İslam düşünce dünyasında, Mürselat Suresi kapsamında inkar ve tekziple ilgili sosyolojik ve psikolojik çok yönlü çalışmalara da ihtiyaç duyulduğunu ifade edebiliriz.

4. Mürselat Suresinde de görüldüğü üzere, Kur’an’da sık sık tekrarlanan bazı ayetlerin önemi ve hikmetleri konusunda çok yönlü inceleme ve araştırmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Âdem, Muhammed Mehdi, *Felsefetü'l-Kizb*, Kahire 1978.
- Ahmad Khalid Shukri, Uluslar Arası Bediüzzaman Sempozyumu “*Risale-i Nura Göre Kur'an'daki Tekrarların Hikmeti*”, sözler yy, İstanbul 1998.
- Ahmet b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul 1992.
- Akçay, Mustafa, *Çağdaş Dünyada İnsan ve Dini Sorumluluğu*, Işık yy, İstanbul 2002.
- Ali el-Muttaki, *Kenzu'l-Ummal*, Beyrut, ts.
- Bedir, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Şanlıurfa 2000.
- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b.ismail, *el-Camiu's-Sahih*, İstanbul h. 1315.
- Beğavi, Ebu bekr, *Nazmüt Dürer Fi Tenasübi'l-Âyati ve's-Süver Darü'l-kütübül-ilmiye*, Beyrut, ts.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara 1979.
- Cürcani, *Kitabü't-Ta'rifat*, Beyrut 1998.
- Çetiner, Bedreddin, *Esbab-ı Nüzul*, Çağrı Yayınları. Ts.
- Döndüren, Hamdi, “*İnkâr*” md. Şamil İslam Ansk. İstanbul 1992.
- Ebu Dâvud, *es-Sünen*, Daru'l –Cenan, Beyrut 1988.
- Ekin, Yunus, *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, İstanbul 2001.
- Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dili Kur'an Dili*(sad İsmail Karaçam ve arkadaşları), Feza gazeteçilik, İstanbul. Ts.
- El-Maturidi, *Kitabut tevhid*, İstanbul 1997.
- El-Tirmizî, Muhammed b. İsa, *Sünen*, Kahire 1350.
- Firuzâbâdî, *Okyanusu'l-Basît fi Tercemeti Kâmûsi'l-Muhît*, Beyrut 1996.
- Râzi, Fahrüddin *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınları Ankara, 1988
- Rağıb el-İsfahanî, Ebi Kasım el-Hüseyn b. Muhammed, *el-Müfredat*, Dımeşk 1992.
- Tehânevi, *Keşşafü İslahati'l-Fünun ve'l-Ulum*, Beyrut 1997.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiü'l-Beyan an Tevili Ayi'l- Kur'an*, Beyrut h. 1405.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, Beyrut 1990.
- İbn Kesîr, *Tefsirü'l- Kur'an'il-Azim*, Darü'l-Ma'rife, Beyrut 1978.
- İbn Atiyye el-Endelusi, *el-Muharrarü'l-veciz*, Beyrut 1993, V,418.

- Kurtubi, *el-Cami'li Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut 1993.
- Müslim, Ebu Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyri, *el-Camiu's-Sahih*, Kahire 1966.
- Mahmud b. Hamza b. Nasnü'l Kermani, *Esraru't-Tekrar Fi'l-Kur'an*, Tah. Kadir Ahmed Ata, Kahire 1396.
- Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Kahire 1384.
- Nursi, Said, *Sözler*, İstanbul 1985.
- İşârâtü'l-İ'câz*, İstanbul 1985.
- Ünal, Ali, *Kur'an'da Temel Kavramlar* İstanbul,2003.
- S. Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi* Ankara, 1996.
- Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, (çev. İ.Hakkı Şengüller ve diğerleri), İstanbul 1984.
- Tuncer, Faruk, "*Hakka Suresi Üzerine Düşünceler*", Y. Ümit Dergisi, sayı III.
- Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyet*, İstanbul, Kayahan yy, 1997.
- Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, ıışık yy, İstanbul, 2004.
- Zuhayli, Vehbe,et- *Tefsiru'l-Münir*, Darü'-Fikri'l-Muasır, Beyrut 1991.
- Zerkeşi, Bedreddin, *el-Burhan Fi Ulumi'l-Kur'an*, Darul Marife, Kahire 1972.